

Ämnesövergripande arbete

Åk 9

Mänskliga rättigheter och hållbar utveckling

Erika Ekholm & Nina Juganson
Björneborgs svenska samskola
2022 - 2023

Innehåll

Bakgrund	3
Målsättning	4
Integrering av ämnen	5
Samhälllära – centralt innehåll	6
Religion – centralt innehåll	6
Geografi – centralt innehåll	7
Hälsokunskap – centralt innehåll	8
Svenska och litteratur – centralt innehåll	9
Genretrappan i åk 9	11
Schematisk bild av projektet och dess moment	12
De mångsidiga kompetenserna	13
Moment 1 – Faktatext som besvarar frågan Vad?	14
Samhällslära: Mål och bedömning	14
Religion: Mål och bedömning	16
Geografi: Mål och bedömning	17
Hälsokunskap: Mål och bedömning	18
Moment 2 – Analyserande text Varför?	19
Formativ bedömning	19
Samhällslära: Mål och bedömning	19
Religion: Mål och bedömning	22
Geografi; Mål och bedömning	23
Hälsokunskap: Mål och bedömning	25
Moment 3 - Orsaks samband, följderna. AGENDA 2030	26
Formativ bedömning	26
Religion: Mål och bedömning	28
Geografi: Mål och bedömning	29
Hälsokunskap: Mål och bedömning	31
Nyckelord och begrepp	32
Bedömningsmatris	34
Genomförande	36
Exempel på tidsplan	38
Formativ bedömning	41
Feedback och vitsord (åt eleven)	42
Modell över upplägg inför slutbedömning	43
Strukturhjälp till momenten	44
Skrivprocessen stöttas genom processkrivning	48
Disposition - hur texten planeras och struktureras	49
Hjälpmedel och modeller för skrivandet	50
Analys – moment 2	50
Sambandsord och jämförande skrivmall	51

Konkvenser/följder – moment 3	53
Orsakssdiagram - Strategi för att utveckla elevens förmåga att beskriva och förklara samband.	54
Att finna argument inför moment 3	56
Tolka statistik	57
Anvisningar hur göra poster med Google presentation	58
SWOT-analys	59
Referat och begreppskarta	60
Referat	60
Begreppskarta	62
Användbara källor till arbetet	63
Självbedömning	64
Slutsjälvvärdering; arbetsprocess samt uppnående av de mångsidiga kompetenserna	65
Avslutande reflektioner och tips inför genomförande	69

Bakgrund

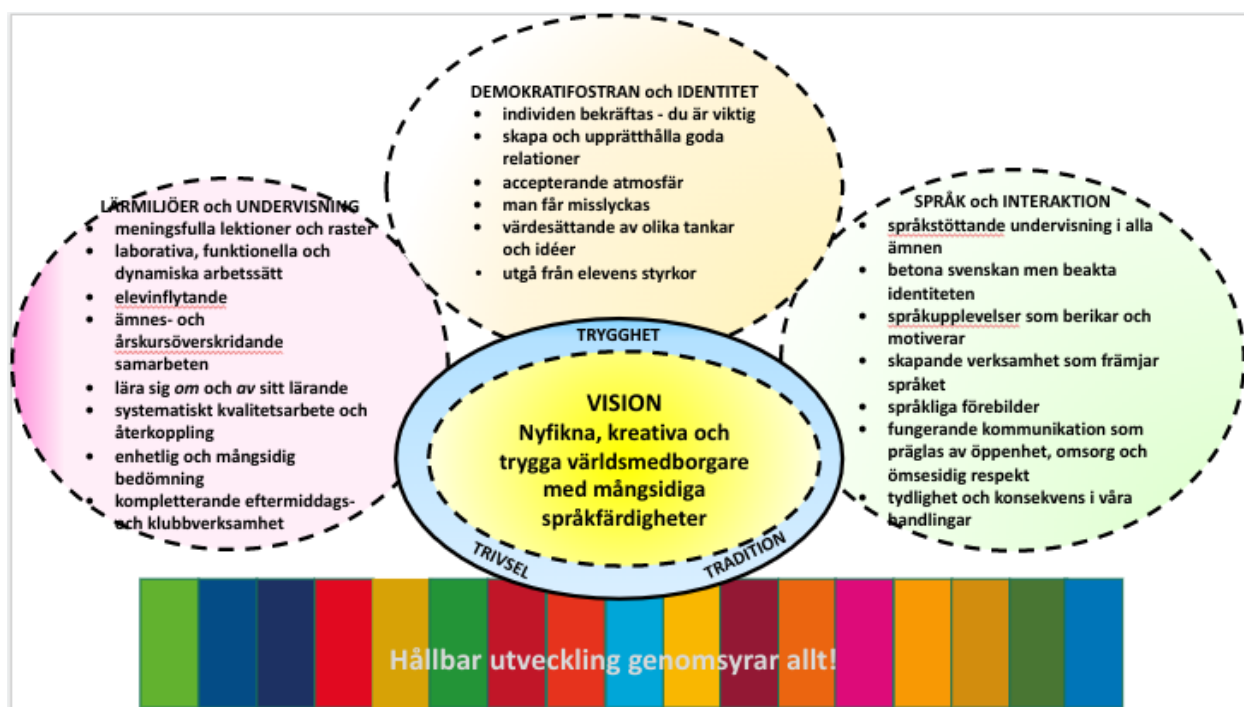
Under höstterminen -22 och vårterminen -23 har Björneborgs svenska samskola var en av de nio skolor i Finland som deltog i Utbildningsstyrelsens [Pilotprojekt i grundskolor om demokrati- och människorättsfostran](#).

“Projektet fokuserar på att utveckla samhörighet och delaktighet, demokratifärdigheter och att påverka den egna näromgivningen samt de mänskliga rättigheterna i undervisningen och i verksamhetskulturen” (Utbildningstyrelsen 2022).

Sjösättningen av projektet med demokrati tagit fäste på att Björneborgs svenska samskola är en UNESCO skola. Skolans arbete med visionen för vilken sorts utbildning vill vi erbjuda elever sammanställdes i samråd med samtliga lärare några veckor innan projektet startade.

Med eleven i centrum, enades lärarkollegiet om att vi ska utbilda:

Nyfikna, kreativa och trygga världsmedborgare med mångsidiga språkfärdigheter

BSS vision 2022-2023

Målsättning

Eleven fördjupar sig i två olika länder där hen förklarar och jämför länderna ur ekologisk, ekonomisk, kulturell och socialt perspektiv.

Tema: Mänskliga rättigheter och hållbar utveckling

Ämnen: Religion, geografi, hälsolära, samhällslära och svenska och litteratur

Samhällslära: Samhällsystem, rättsstatliga principer, mänskliga rättigheter, ekonomins betydelse

Religion: Fokus på social och kulturell bakgrund, mänskliga rättigheter och traditioner

Geografi: Naturgeografi, demografi

Hälsokunskap: Miljöhälsa

Svenska och litteratur: textproduktion; beskrivande faktatext, analyserande jämförande text, redogörande text med argumentation och reflektion

Presentation: Tre fördjupande arbeten

Integrering av ämnen

Projektet integrerar samhällslära, religion, geografi, hälsokunskap samt svenska och litteratur

Varför?

För att nå fördjupad kunskap och internalisering av kunskaper d.v.s. göra kunskap till sin egen

Hur?

Genom att skriva tre fördjupningsarbeten, som kallas här för moment 1–3

Grunden återfinns i de centrala innehållen för ämnena samt målen

Samhällära – centralt innehåll

I2 Ett demokratiskt samhälle

Eleverna fördjupar sig i demokratiska och rättsstatliga principer och förfaringsätt. I undervisningen behandlas mänskliga rättigheter och anknytande internationella avtal. Undervisningen omfattar strukturer och maktutövning i samhället. Eleverna undersöker även hur åsikter kanaliseras i verksamhet och beslut av individer, organisationer, medier och den offentliga makten, i Finland och internationellt. Kommunen, riksdagen, regeringen, presidenten och EU. Möjlighet till studiebesök

I3 Aktivt medborgarskap och påverkan

Eleverna bekantar sig med olika kanaler och medel för samhällelig påverkan. Skolan ska skapa konkreta förutsättningar för delaktighet och ett aktivt, ansvarsfullt och konstruktivt samarbete, även med aktörer utanför skolan, så att eleverna kan öva sig att använda färdigheter som behövs inom samhällelig verksamhet, i arbetslivet och i ekonomisk verksamhet. Rösträtten och demokratiska påverkningsmöjligheter. Massmedia och sociala mediers roll i samhället. Möjlighet till exkursioner.

I4 Ekonomisk verksamhet

Eleverna fördjupar sig i grundläggande begrepp, fenomen och centrala ekonomiska aktörer samt granskar ekonomiska faktorer även ur ett också med tanke på hållbar konsumtion. Dessutom fördjupar sig eleverna i förhållandet mellan ekonomi och välbefinnande bland annat genom arbete och entreprenörskap.

Religion – centralt innehåll

I1 Förhållandet till den egna religionen

Centralt innehåll i undervisningen är kristendomen på olika håll i världen, med betoning på nutid. Man studerar kristendomens uppkomst, utbredning och uppdelning i olika kyrkor. Man bekantar sig med de största kristna kyrkorna: den katolska och den ortodoxa kyrkan och de protestantiska kyrkorna, särskilt den lutherska kyrkan. Kyrkornas utbredning och centrala lära behandlas. Man studerar Bibelns uppkomst, centrala innehåll, olika tolkningssätt och kulturellt inflytande. Kristendomen i Finland och dess kulturella inflytande behandlas. Man reflekterar hur man själv förhåller sig till att vara lutheran, finländare och europé.

I2 Religionernas värld

I undervisningen behandlas de stora världsreligionernas utbredning, grundpelare och kulturella inflytande på olika håll i världen. Man bekantar sig också med naturreligioner och nya religiösa rörelser samt irreligiositet som livsåskådning. Man granskar religionerna ur vetenskapligt perspektiv med beaktande av

religiösa dimensioner. I undervisningen behandlas skillnaden mellan tro och kunskap samt religiöst och vetenskapligt språk, religionskritik och hur religionerna syns i medierna, i politiken, inom olika kulturområden, i populärkulturen, i konst och i seder och bruk. Man behandlar ekumenik samt dialogen mellan religioner och livsåskådningar och dess betydelse för världsfreden.

I3 Ett gott liv - i fokus

Centralt i undervisningen är de etiska grundbegreppen och förståelsen av dem. Man bekantar sig med etiska normer inom kristendomen och andra religioner och med etiska betoningar i olika kristna kyrkor samt med förhållandet mellan Bibeln och etik. Man studerar FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och människorättsetik. I undervisningen behandlas livsfrågor och frågor i anslutning till det finländska samhället, globalt ansvar, miljö och djur ur etiskt perspektiv. Man reflekterar över etiska frågor med hjälp av aktuella exempel i media. Man reflekterar också över etiska aspekter i egna val och hur de påverkar det egna och andras välbefinnande.

Geografi – centralt innehåll

I1 Kartbild över områden på jordklotet

Innehållet väljs så att elevernas förståelse för grundläggande kartbegrepp samt olika terräng- och tematkartor fördjupas. Fokus ska ligga på att eleverna lär sig uppfatta hela världen samt tillägnar sig de centrala ortnamnen i Finland, Europa och världen. Användningen av kartor, geodata och andra geomedier kombineras med alla andra innehåll i geografi.

I2 En aktuell, föränderlig värld

Eleverna följer med aktuella nyheter från olika områden i världen och placerar nyheterna på kartan. De reflekterar kritiskt över bakgrunden till och den regionala innebörden av nyhetshändelser. Nyhetsbevakningen kombineras med andra innehåll i geografi. Eleverna bekantar sig med geografisk kunskap som behövs i arbetslivet och i olika delar av samhället.

I5 Människor och kulturer i världen

Eleverna bekantar sig med kulturer, hur människor lever och bor samt med näringsgrenar i Finland, Europa och på olika håll i världen. De granskar med hjälp av exempel hur miljön påverkar näringsgrenar, boende och annan mänsklig verksamhet. Eleverna reflekterar över mänskliga rättigheter och förutsättningar för ett gott liv i synnerhet ur barns och ungas perspektiv.

I6 En hållbar livsstil och hållbar användning av naturresurser

Eleverna koncentrerar sig på hållbar användning av naturresurser och bioekonomins möjligheter i Finland och på andra håll i världen. De undersöker produkters livscykel samt reflekterar över egna konsumtionsval och hur man lever som en ansvarsfull medborgare. Eleverna sätter sig in i miljöförändringar, i synnerhet klimatförändringen och hur naturens mångfald försvagas. Miljönstillstånd och möjligheterna att samarbeta inom Östersjöområdet utforskas. Eleverna reflekterar med hjälp av exempel kring globaliseringens effekter och regionala utvecklingsfrågor.

Hälsokunskap – centralt innehåll

13 Hälsa, samfund, samhälle och kultur

I innehållet betonas studie-, arbets- och funktionsförmåga i ungdomen. Hållbar livsstil granskas med avseende på social hållbarhet och ansvarsfull konsumtion. I samband med hälsoeffekter i livsmiljön betonas centrala metoder för att främja hälsa och förebygga sjukdomar, hälsotjänster, medborgaraktivitet och hälsorisker i omgivningen.

Svenska och litteratur – centralt innehåll

Eleverna stärker sina färdigheter i att fungera i olika slag av kommunikationssituationer, även utanför skolan. De ökar sin medvetenhet om betydelsen av sina egna och andras kommunikativa val. De tränar sig i att lyssna och tala genom att utbyta idéer, argumentera, förhandla och lösa problem, övar sig i att motivera sina åsikter och analysera sina styrkor och utvecklingsområden som kommunikatörer. De bekantar sig också med teatern som konstform och med teaterns uttrycksmedel genom dramaövningar. Eleverna får övning i att använda olika retoriska medel då de kommunicerar. De övar sig i att hålla förberedda muntliga anföranden och presentationer och att åskådliggöra det de vill kommunicera. De övar sig även att utvärdera sina egna kommunikativa färdigheter och analysera vilka färdigheter som bör utvecklas.

Att kommunicera

Elevernas texttolkningsförmåga fördjupas genom att de läser, analyserar och tolkar fiktiva texter och faktatexter i olika former: litteratur, faktatexter och texter i tryckta, elektroniska och audiovisuella medier. De funderar över texters olika syften och mottagare och får öva sig att ställa frågor till de texter de arbetar med. Eleverna fördjupar sin läsförståelse genom att förutspå en texts innehåll, sammanfatta det centrala i en text, dra slutsatser och formulera frågor utifrån en text, omformulera texter och ställa ny information i relation till sin tidigare kunskap. De iakttar även sin egen läsutveckling. Eleverna bekantar sig också med olika slag av förklarande och argumenterande texter och de språkliga drag som är utmärkande för dessa textgenrer. Eleverna ska kunna skilja mellan åsikter och fakta, referat och argumentation, peka på förhållanden mellan företeelser och hur man uttrycker t.ex. förhållningssätt och affektivitet. De reflekterar över texters syfte och målgrupp och ställer läsarkritiska frågor till texterna. Då eleverna läser litteratur reflekterar de över sina egna livserfarenheter i relation till det de läst och analyserar sina läsoplevelser. De vidgar sitt läsande från ungdomslitteratur till allmän litteratur, både fiktion och fakta. De analyserar även texter som kombinerar bild, ljud och text och uttrycksätten i sådana texter. De övar sig att analysera och tolka litteratur och lär sig använda nya begrepp för detta. De lär sig om symboler och bildspråk och fördjupar sin kännedom om berättarteknik. De bekantar sig med informationsökningens olika faser, med olika informationskällor och hur man bedömer tillförlitligheten hos olika källor.

Att producera texter

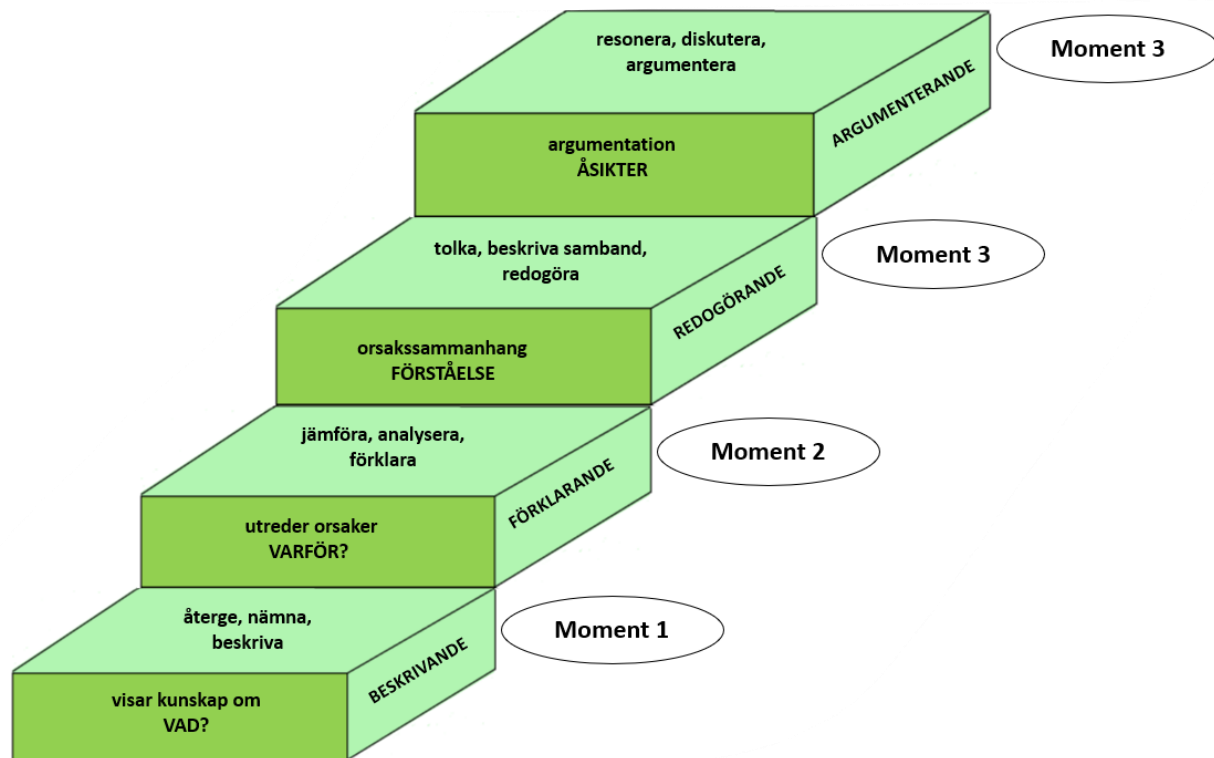
Eleverna producerar fiktiva och icke-fiktiva texter i olika former: språkliga, visuella, audiovisuella och webbtexter. De övar sig att producera texter steg för steg och att ge och ta emot respons i olika skeden av textproduktionsprocessen. De övar sig i att avgöra syftet med olika texter och att använda kriterier för att bedöma texter. Eleverna studerar textuella, språkliga och visuella drag som är typiska för berättande, beskrivande, instruerande och speciellt förklarande och argumenterande texter och utnyttjar denna kunskap då de producerar egna texter. De lär sig anpassa textinnehållet och språket i sina texter för olika syften och målgrupper och att ta emot och ge respons under olika faser av textproduktionen. Eleverna undersöker olika element i skriftspråket och de övar sig i att dra nytta av denna kunskap då de producerar egna texter. Eleverna fördjupar även sina kunskaper om standardskriftspråket. De lär sig identifiera stycken, menings- och satsstrukturer, att undersöka olika sätt att uttrycka förhållanden mellan företeelser

samt att känna igen olika register och stildrag. De undersöker olika tidsformer och laborerar med dessa i sina egna texter. De bekantar sig med förkortningar, främmande ord och sifferuttryck och lär sig använda alla dessa kännetecken då de skapar egna texter. Eleverna förbättrar sin förmåga att producera texter som behövs i studierna, såsom att referera, göra sammandrag och anteckningar och att använda källor och källhänvisningar i sina egna texter och de lär sig även om upphovsrätt och etisk webbkommunikation.

Att inneha genremedvetenhet

Eleverna använder och analyserar på mer avancerad nivå språkliga strukturer, de nordiska grannspråken, kulturella fenomen samt litteratur inom många olika genrer och medier i en mångkulturell omvärld. Eleverna tolkar texter och deras språkliga uppbyggnad, betydelser och syften och använder gängse begrepp för att diskutera språkliga drag och sociokulturella fenomen. Eleverna fördjupar sina kunskaper om det skrivna standardspråket, olika stilnivåer och svenska språkets satsbyggnad med fokus på ordföljd, struktur, sats, satsdelar och mening. De svenska språkdragen analyseras även genom kontrastiv jämförelse med andra språk. Eleverna bekantar sig med det svenska språkets utveckling och historia, med språkbruket i Finland och Norden och regionala varianter i svenskan i Finland. De undersöker hur olika språk påverkar varandras ordförråd och namnskick. Eleverna bekantar sig med kulturbegreppet och med olika former av kultur såsom folklöre, film, teater, muntlig tradition och olika slag av mediekultur. De vidgar sin kultursfär till hela Finland, Sverige och det övriga Norden och även till andra länder och kulturer i världen. Eleverna diskuterar etiska och moraliska aspekter på språkbruk, yttrandefrihet och integritet i olika medier och i olika språksituationer. De bekantar sig med olika skeden inom finlandssvensk, annan finländsk och svensk litteratur, med ungdomsböcker och klassiska och moderna verk samt faktaböcker. Eleverna övar sig även i att analysera och tolka litteratur, de laborerar med litteraturens huvudgenrer, några undergenrer och stilriktningar och blir vana att använda sig av textanalytiska begrepp. Eleverna uppmuntras att använda bibliotekstjänster både aktivt och mångsidigt.

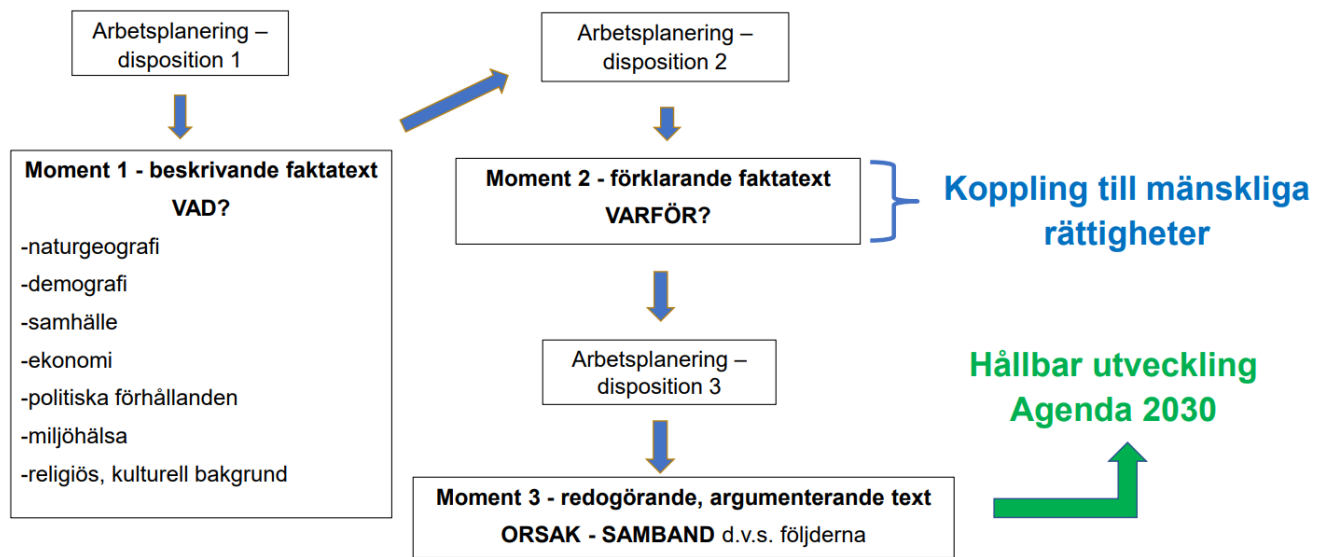
Genretrappan i åk 9

Projektet i årskurs 9 gällande *Mänskliga rättigheter och hållbar utveckling* omfattar tre fördjupningsarbeten. Figuren åskådliggör arbetenas texttyper.

Schematisk bild av projektet och dess moment

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER och HÅLLBAR UTVECKLING Ämnesövergripande projekt i årskurs 9

Niornas ämnesövergripande projekt är indelat i tre moment med tre olika texttyper. Moment 1 är en beskrivande faktatext, moment 2 är en jämförande analyserande text och moment 3 är en redogörande text med reflektion och argumentation.

De mångsidiga kompetenserna

K1; Förmågan att tänka och lära sig

- att lyssna, göra uppgifter, ihärdighet, aktivitet, hitta information osv.

K2; Kulturell och kommunikativ kompetens

- samarbetsfärdigheter

K3; Vardagskompetens

- planerande av sitt arbete, att göra uppgifter/läxor

K4; Multilitteracitet

- hur man tolkar och värderar olika texter, genre-uppfattning

K5; Digital kompetens

- hur digitala verktyg används och på vilket sätt, källkritik

K6; Arbetslivskompetens och entreprenörskap

- kan planera, sätta mål och arbeta mot uppsatta mål

K7; Förmågan att delta, påverka och bidra till en hållbar framtid

- förstår min egen påverkan i skapande av en hållbar utveckling både socialt, kulturellt och ekologiskt

Hur lär vi oss?

Vi lär av varandra!

- Jag delar med mig av mina svar.
- Jag delar med mig av mina tankar.
- Jag delar med mig av mina åsikter.
- Jag delar med mig av mina källor.
- Jag delar med mig av mina lösningar.
- Jag delar med mig av mina slutsatser.

Moment 1 – Faktatext som besvarar frågan Vad?

Eleven fördjupar sig i ett lands statskick, geografiska läge, sociala och kulturella förhållanden.

Formativ bedömning

- arbetsprocessen
- begreppsförståelse
- mindre förhör
- aktivitet
- samarbete
- poster med kamratbedömning

Samhällslära: Mål och bedömning

Mål 1; *Handleda eleven att stärka sitt intresse för det omgivande samhället och för samhällskunskap som vetenskapsområde. (K4 och K7)*

Mål 2; *Hjälpa eleven att träna sin etiska förståelse och omdömesförmåga i olika mänskliga, samhällliga och ekonomiska frågor. (K1, K2, K4 och K7)*

Mål 1 och 2 används inte som grund för bildandet av vitsord. Eleven handleds att reflektera över sina erfarenheter som en del av självvärderingen.

Mål 4; Hjälpa eleven att fördjupa och uppdatera sina kunskaper och färdigheter i fråga om samhälle, ekonomi och konsumtion och kritiskt värdera mediernas roll och betydelse. (K3, K4 och K5)

Kunskaper och färdigheter som gäller samhälle, medier, ekonomi och hushållning

Vitsord 5	Eleven känner under handledning igen faktorer som anknuter till samhälle och ekonomi. Med hjälp av handledning hittar eleven information om samhälle och ekonomi ur källor som hen får och ger under handledning ett exempel på mediernas verksamhet som förmedlare av information.
Vitsord 7	Eleven beskriver med hjälp av exempel fenomen och verksamhet i samhället och ekonomin. Eleven hittar information om samhälle och ekonomi ur olika källor och upptäcker skillnader i informationen i olika källor. Eleven beskriver mediernas påverkan i elevens eget liv och i samhället.
Vitsord 8	Eleven hämtar information om samhälle och ekonomi ur olika källor och jämför informationen. Eleven redogör för mediernas roll i individens liv och dess verksamhet som en del i den offentliga diskussionen.
Vitsord 9	Eleven hämtar och presenterar information om samhälle och ekonomi kritiskt och på ett sätt som beaktar olika synpunkter. Eleven bedömer kritiskt mediernas verksamhet och mediepåverkan i samhället.

Religion: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Källsprång 9, Schildts & Söderströms förlag

-kap 6 och 7

- Bibelns betydelse i kulturen och samhället
- Etikens grunder

Mål 1; *Vägleda eleven att inse sambandet mellan religion och kultur och att uppfatta den religiösa mångfalden*

Förmåga att uppfatta det inflytande som mångfalden av religioner har samt religionens inverkan på kultur och samhälle

Vitsord 5	Eleven känner under handledning igen olika saker i omgivningen som anknyter till religion såsom byggnader och symboler.
Vitsord 7	Eleven känner igen olika saker i omgivningen som anknyter till religion. Eleven kan kombinera begrepp och företeelser i anknytning till religion.
Vitsord 8	Eleven kan ge exempel på mångfalden i anknytning till den religion som studeras. Eleven visar att hen förstår att religion och kultur står i växelverkan med varandra. Eleven känner igen olika företeelser i anknytning till religion i olika kulturer och samhällen.
Vitsord 9	Eleven kan ge mångsidiga exempel på den interna mångfalden i den religion som studeras. Eleven kan beskriva växelverkan mellan religion och kultur på ett mångsidigt sätt. Eleven känner igen och kan nämna olika företeelser i anknytning till religion i olika kulturer och samhällen.

Geografi: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Land (Finland), Otava

Mål 3; *Handleda eleven att undersöka kulturgeografiska fenomen och kulturlandskap samt att förstå olika kulturer, näringsgrenar och människors liv i Finland och på olika håll i världen (K1, K2, K4)*

Kännedom om kulturgeografiska fenomen

Vitsord 5	Eleven kan benämna några kulturgeografiska fenomen som befolkning, näringar, trafikformer och turism i Finland och i övriga världen.
Vitsord 7	Eleven kan benämna och ge exempel på kulturgeografiska fenomen i Finland och i övriga världen. Eleven nämner några faktorer som inverkar på kultureernas särdrag. Eleven beskriver olika kulturlandskap.
Vitsord 8	Eleven kan berätta om kulturgeografiska fenomen i Finland och i andra delar av världen. Eleven berättar om vilka faktorer som påverkar kultureernas särdrag på olika områden. Eleven jämför kulturlandskap i olika områden.
Vitsord 9	Eleven kan förklara olika kulturgeografiska fenomen i Finland och i andra delar av världen samt motivera de faktorer som bidragit till deras uppkomst. Eleven beskriver variationen i kultureernas särdrag i Finland och i andra delar av världen. Eleven förklarar vilka faktorer som bidrar till uppkomsten av kulturlandskap i Finland och i andra delar av världen.

Mål 8; *Handleda eleven att utveckla geografiska undersökningsfärdigheter (K1, K4, K5)*

Geografiska undersökningsfärdigheter

Vitsord 5	Eleven deltar i genomförandet av en mindre undersökning och kan berätta vad man gjort i den.
Vitsord 7	Eleven kan förverkliga en mindre geografisk undersökning. Eleven kan välja ett lämpligt sätt att presentera resultaten från undersökningen.
Vitsord 8	Eleven kan genomföra en geografisk undersökning. Eleven åskådliggör sina resultat med hjälp av geomedia och presenterar resultaten på ett för geografin utmärkande sätt.
Vitsord 9	Eleven kan genomföra en till sin struktur tydlig geografisk undersökning. Eleven åskådliggör och presenterar sina resultat mångsidigt med hjälp av geomedia och sammankopplar undersökningsresultaten med geografiska fenomen.

Hälsokunskap: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Energi hälsokunskap 9, Schildts & Söderströms
Miljö och hälsa; Kap 20–23

Mål 5; *Handleda eleven att fördjupa sin förståelse för fysisk, psykisk och social hälsa och faktorer och mekanismer som stärker och hotar dessa samt stödja elevens förmåga att använda relaterade begrepp på ett korrekt sätt (K2, K3, K5, K6, K7)*

Förmåga att observera faktorer som påverkar hälsan samt använda begrepp som anknyter till hälsa

Vitsord 5	Eleven kan nämna faktorer som stöder respektive hotar hälsan. Eleven kan under handledning använda enstaka begrepp som anknyter till hälsa och sjukdom.
Vitsord 7	Eleven kan beskriva faktorer som stöder respektive hotar hälsan samt kan i huvuddrag beskriva sambanden mellan dem. Eleven kan på ett korrekt sätt använda några begrepp som anknyter till hälsa och sjukdom.
Vitsord 8	Eleven kan analysera faktorer som stöder respektive hotar hälsan samt kan beskriva sambanden mellan dem. Eleven kan i huvudsak använda begrepp som anknyter till hälsa och sjukdom på ett korrekt sätt.
Vitsord 9	Eleven kan analysera och bedöma faktorer som stöder respektive hotar hälsan samt kan beskriva deras samband och orsakssammanhang. Eleven kan använda begrepp som anknyter till hälsa och sjukdom på ett korrekt sätt.

Moment 2 – Analyserande text Varför?

Eleven får fördjupad kunskap om hur de sociala och kulturella förhållandena i landet påverkas av de politiska förhållandena

Formativ bedömning

- arbetsprocessen
- begreppsförståelse
- mindre förhör
- referat/begreppskarta av bokkapitel
- aktivitet
- samarbete

Samhällslära: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Forum samhällslära, Otava
kap 26,27,30,31,32,33

- Politik är vardagsmat
- Val innebär maktskifte
- Riksdagen stiftar lagarna
- Regeringen har stor makt
- Presidenten representerar Finland
- Europeiska unionen har många ansikten

Utöver målen i moment 1 inkluderas nu även;

Mål 3; *Handleda eleven att förstå rättsstatliga principer och betydelsen av människorättsfrågor i ett globalt perspektiv och att fördjupa sina kunskaper om det finländska rättssystemet och hur det fungerar. (K2, K4 och K7)*

Förmåga att förstå rättsstatliga principer och hur de fungerar

Vitsord 5	Utgående från exempel känner eleven igen mänskliga rättigheter och centrala aktörer och principer i anknytning till rättsväsendet.
Vitsord 7	Eleven beskriver mänskliga rättigheter, centrala aktörer och verksamhetsprinciper inom rättsväsendet. Eleven kan under handledning hitta information om lag och rätt.
Vitsord 8	Eleven redogör för hur principerna för mänskliga rättigheter och rättsstaten framkommer i Finland och i världen. Eleven hämtar och redogör för information om lag och rätt med hjälp av ändamålsenliga informationskällor.
Vitsord 9	Eleven bedömer förverkligandet av mänskliga rättigheter och rättsstatliga principer i samhället. Eleven använder informationskällor i anknytning till lag och rätt i uppgifter som kräver problemlösning.

Mål 6; *Vägleda eleven att studera olika samhällsaktiviteter, sammanslutningar och minoritetsgrupper på ett mångsidigt och fördomsfullt sätt. (K2 och K4)*

Kännedom om olika samhällsgrupper och minoriteter i samhället

Vitsord 5	Eleven känner med hjälp av exempel igen gemenskaper och minoritetsgrupper i det finländska samhället.
Vitsord 7	Eleven beskriver olika gemenskaper och minoritetsgrupper och deras ställning i det finländska samhället.
Vitsord 8	Eleven redogör för faktorer i samhället som påverkar olika befolkningsgrupper.
Vitsord 9	Eleven bedömer sätt på vilka man kan stödja olika befolkningsgruppers likvärdighet i samhället.

Mål 7; Stödja eleven att förstå principerna för samhälleligt beslutsfattande och demokratiska förfaringsätt på lokal, nationell, EU- och global nivå och att fungera som en aktiv medborgare som utvecklar sitt närsamhälle. (K1, K4 och K7)

Kunskap om demokratiska principer och handlingsmönster och om principerna för beslutsfattande i samhället

Vitsord 5	Eleven känner under handledning igen kännetecknen för demokratiskt beslutsfattande. Eleven visar med hjälp av exempel hur ett demokratiskt beslutsfattande framkommer i det egna närsamhället.
Vitsord 7	Eleven beskriver och förklarar kännetecknen för demokratiskt beslutsfattande på lokal nivå, nationellt och inom den Europeiska unionen. Eleven beskriver på vilka olika sätt demokratiska verksamhetsprinciper kan genomföras i det egna närsamhället.
Vitsord 8	Eleven redogör för hur olika former för beslutsfattande främjar demokrati och hur demokratiskt beslutsfattande stöds på lokal och nationell nivå, inom den Europeiska unionen och globalt. Eleven demokratiska verksamhetsprinciper i det egna närsamhället.
Vitsord 9	Utgående från givet material bedömer eleven hur målen för demokrati uppfylls i beslutsfattandet på olika nivåer. Eleven använder på ett mångsidigt sätt demokratiska verksamhetsprinciper i det egna närsamhället och skapar och motiverar förslag till hur de kan utvecklas.

Religion: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Källsprång 9, Schildts & Söderströms
kap 9 och 11

- Människan och etiken
- Samhället och etiken

Utöver mål 1 inkluderas även

Mål 6; *Handleda eleven att utforska centrala etiska begrepp, de mänskliga rättigheterna och de etiska principerna i den religion som studeras samt andra religioner och livsåskådningar (K2 och K7)*

Förmåga att behärska information om etik och mänskliga rättigheter

Vitsord 5	Eleven kan ge ett exempel på någon mänsklig rättighet. Eleven kan ge ett exempel på en etisk princip i den religion som studeras.
Vitsord 7	Utgående från exempel på situationer känner eleven igen den etiska dimensionen och kan under handledning reflektera över etiska frågeställningar. Eleven kan ge exempel på mänskliga rättigheter och deras betydelse. Eleven kan redogöra för de etiska principerna i den religion som studeras.
Vitsord 8	Eleven kan använda centrala etiska begrepp och kan skilja på etiska frågeställningar och andra frågeställningar. Eleven kan reflektera över etiska frågeställningar och förverkligandet av de mänskliga rättigheterna i praktiken. Eleven kan beskriva de etiska principerna i den religion som studeras och i någon annan religion eller åskådning.
Vitsord 9	Eleven kan använda centrala etiska begrepp, reflektera över etiska frågeställningar och bedöma förverkligandet av de mänskliga rättigheterna i praktiken. Eleven kan analysera de etiska principerna i den religion som studeras och jämföra dem med centrala etiska begrepp i andra religioner och åskådningar.

Geografi; Mål och bedömning

Referenslitteratur: land (Finland), Otava

Utöver mål 3 och 8 inkluderas även

Mål 2; *Handleda eleven att undersöka naturgeografiska fenomen samt att jämföra naturlandskap i Finland och på andra håll i världen (K4, K5)*

Kännedom om naturgeografiska fenomen

Vitsord 5	Eleven kan ge exempel på fenomen som orsakas av jordklotets form och rörelser. Eleven benämner olika naturlandskap.
Vitsord 7	Eleven kan med hjälp av exempel berätta om fenomen som orsakas av jordklotets form och rörelser. Eleven benämner och ger exempel på några klimat- och vegetationszoner. Eleven känner igen och beskriver naturlandskap i Finland och på jordklotet.
Vitsord 8	Eleven kan med hjälp av exempel förklara fenomen som orsakas av jordklotets form och rörelser. Eleven benämner och placerar jordklotets mest centrala klimat- och vegetationszoner på kartan och berättar om några faktorer som bidragit till att zonerna uppstått. Eleven ger exempel på faktorer i Finland och på jordklotet som bidragit till att naturlandskapen uppstått.
Vitsord 9	Eleven förstår Jordens planetariska egenskaper och kan förklara fenomen som orsakas av jordklotets form och rörelser samt berättar hur dessa påverkar människans verksamhet. Eleven kan jämföra jordklotets mest centrala klimat- och vegetationszoner och förklara de faktorer som bidragit till att zonerna uppstått. Eleven förklarar de faktorer i Finland och på jordklotet som bidragit till att naturlandskapen uppstått.

Mål 5; Handleda eleven att utveckla sin förmåga att tänka geografiskt och att ställa geografiska frågor (K1)

Geografiskt tänkande

Vitsord 5	Eleven kan berätta om innebörden av centrala geografiska grundbegrepp. Eleven beskriver ett område utgående från kartor och bilder.
Vitsord 7	Eleven kan definiera geografiska grundbegrepp. Eleven identifierar olika regionala nivåer, såsom den egna närmiljön, kommunen, Finland, Europa och hela världen. Eleven beskriver ett område på basis av kartor och bilder. Eleven skapar enkla geografiska frågor som hänför sig till det granskade temaområdet.
Vitsord 8	Eleven kan beskriva fenomen genom att använda geografiska grundbegrepp. Eleven beskriver skillnader mellan olika områden på några regionala nivåer. Eleven ställer geografiska frågor och funderar ut svar på dem.
Vitsord 9	Eleven kan förklara fenomen genom att använda sig av ändamålsenliga geografiska begrepp. Eleven jämför geografiska fenomen på olika regionala nivåer och beskriver orsaker till skillnaderna mellan områdena. Eleven ställer motiverade geografiska frågor och funderar ut svar på dem.

Mål 11; Handleda eleven att värna om naturen, den byggda miljön och mångfalden i dem samt stärka elevens förmåga att delta och påverka (K7)

Förmåga att tillämpa färdigheterna att delta och påverka på olika regionala nivåer

Vitsord 5	Eleven deltar under handledning i att värna om närmiljön, som att förbättra trivseln och säkerheten eller att bevara miljös mångfald.
Vitsord 7	Eleven deltar i att värna om närmiljön. Eleven ger exempel på sätt att delta och att påverka närmiljön, globala fenomen och regionala utvecklingsfrågor.
Vitsord 8	Eleven kan under handledning planera och deltar i att värna om närmiljön. Eleven förklarar hur man kan delta och påverka närmiljön, globala fenomen och regionala utvecklingsfrågor.
Vitsord 9	Eleven kan planera metoder för att värna om närmiljön och förverkligar något av dem. Eleven jämför och bedömer olika sätt att delta och påverka närmiljön, globala fenomen och regionala utvecklingsfrågor.

Mål 12; Stödja eleven att växa till en aktiv och ansvarsfull medborgare som tillägnar sig en hållbar livsstil (K7)

Mål 13; Handleda eleven att värdesätta sin regionala identitet samt naturens, mänsklig och kulturell mångfald och att respektera mänskliga rättigheter överallt i världen (K3, K7)

Mål 12 och 13 används inte som grund för bildandet av vitsord. Eleven handleds att reflektera över sina erfarenheter som en del av självvärderingen.

Hälsokunskap: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Energi Hälsokunskap 9, Schildts & Söderströms
Miljö och hälsa: kap 20–23

Mål 9; Handleda eleven att förstå samhällets, omgivningens, kulturens och informations- och kommunikationsteknologins betydelse för hälsa och välbefinnande (K2, K4, K5, K7)

Förmåga att förstå hur omgivningen påverkar hälsan

Vitsord 5	Eleven kan nämna effekter som livsmiljön har på hälsan och kan nämna samband mellan hälsa och samfund, kultur eller informations- och kommunikationsteknologi.
Vitsord 7	Eleven kan beskriva effekter som livsmiljön har på hälsan samt ge exempel på samband mellan hälsa och samfund, kultur eller informations- och kommunikationsteknologi.
Vitsord 8	Eleven kan analysera centrala direkta och indirekta effekter som livsmiljön har på hälsan samt förklara sambanden mellan hälsa och samfund, kultur samt informations- och kommunikationsteknologi.
Vitsord 9	Eleven kan bedöma centrala direkta och indirekta effekter som livsmiljön har på hälsan samt bedöma sambandet mellan hälsa och samfund, kultur samt informations- och kommunikationsteknologi.

Moment 3 - Orsakssamband, följderna. AGENDA 2030

Eleven fördjupar sin förståelse över hur de sociala, kulturella, ekologiska och ekonomiska förhållande påverkar varandra inom landet, men även av de globala förhållandena.

Formativ bedömning

- arbetsprocessen
- begreppsförståelse
- mindre förhör
- aktivitet
- samarbete

Samhällslära: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Forum samhällslära, Otava
kap 20,21,22,24

- Behov, pris och ekonomisk tillväxt
- Priser och konjunkturen förändras
- Olika sätt att stödja ekonomisk tillväxt
- Utrikeshandeln, globaliseringen och Europeiska unionen

Utöver mål 1, 2 och 4 tangerar moment 3 mål 8;

Mål 8; *Handleda eleven att förstå grunderna i ekonomiförvaltning, att kunna hantera sin egen ekonomi och att konsumera ansvarsfullt och i enlighet med principerna för hållbar utveckling. (K2, K4, K6 och K7)*

Grundläggande kunskap om ekonomi

Vitsord 5	
Vitsord 7	Eleven förklarar vilken betydelse olika former av ekonomisk verksamhet har för privat ekonomi. Eleven beskriver krav som en hållbar framtid ställer på hushålls- och nationalekonomin samt på skötseln av privat ekonomi
Vitsord 8	Eleven beskriver vilken betydelse olika former av ekonomisk verksamhet har för nationalekonomin. Eleven redogör för krav som en hållbar framtid ställer på hushålls- och nationalekonomin samt på skötseln av privat ekonomi
Vitsord 9	Eleven motiverar åtgärder som främjar hållbar framtid och bedömer vilken inverkan de har på hushåll och nationalekonomier. Utgående från givet material bedömer eleven planer i anknytning till privat ekonomi utgående från ett hållbart ekonomiskt perspektiv.

Religion: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Källsprång 9, Schildts & Söderströms

kap 12

- Miljöetik

Utöver mål 1 och 6, bearbetas;

Mål 9; *Inspirera eleven att granska etiska aspekter i sina val och hur de påverkar välbefinnandet och uppmuntra eleven till hållbar livsstil*

Förmåga att uppfatta vilken påverkan etiska val har i förhållande till välbefinnande och en hållbar framtid

Vitsord 5	Eleven kan under handledning identifiera konsekvenser av etiska val och handlingar.
Vitsord 7	Eleven kan beskriva konsekvenser som etiska val har för en hållbar framtid.
Vitsord 8	Eleven kan analysera etiska val och konsekvenserna av dem för välbefinnande och en hållbar framtid.
Vitsord 9	Eleven kan värdera etiska val och ge exempel på deras direkta och indirekta inverkan på välbefinnande och en hållbar framtid.

Geografi: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Land (Finland), Otava

Utöver tidigare mål inkluderas även:

Mål 4; Uppmuntra eleven att reflektera över samspelet mellan människan och naturen samt att förstå betydelsen av en hållbar användning av naturresurser (K1, K7)

Insikt om samspelet mellan naturen och människan samt hållbart bruk av naturresurser

Vitsord 5	Eleven kan känna igen hur naturmiljön påverkar mänsklig verksamhet såsom näringar. Eleven nämner olika naturresurser.
Vitsord 7	Eleven kan beskriva hur naturmiljön påverkar människans verksamhet. Eleven klassificerar naturresurser ur ett hållbarhetsperspektiv.
Vitsord 8	Eleven kan berätta hur naturmiljön påverkar människans verksamhet i Finland och på olika håll i världen. Eleven berättar varför det är viktigt att använda naturresurser på ett hållbart sätt.
Vitsord 9	Eleven kan förklara hur naturmiljön påverkar människans verksamhet samt nämner regionala exempel på det. Eleven motiverar hur mänsklig verksamhet orsakar olika miljöproblem. Eleven kan förklara hur hållbar användning av naturresurser och miljöproblem förhåller sig till varandra och motivera en hållbar användning av naturresurser.

Mål 9; Lära eleven att iaktta miljön och förändringar i miljön samt aktivera eleven att följa med aktuella händelser i sin närmiljö, i Finland och i hela världen (K4)

Miljölitteracitet och förmåga att bedöma förändringar i miljön

Vitsord	5	Eleven deltar under handledning i fältundersökningar. Eleven känner igen förändringar i miljön.
Vitsord	7	Eleven deltar självständigt i fältundersökningar enligt anvisning. Eleven kan iaktta miljöförändringar, såsom klimatförändring och att biodiversiteten försvagas i Finland och på andra håll i världen samt ge exempel på dessa. Eleven följer aktuella händelser i anknytning till geografiska fenomen.
Vitsord	8	Eleven deltar i fältundersökningar och sammankopplar under lärarens handledning observationerna med det fenomen som behandlas. Eleven kan berätta om förändringar i miljön och nämner orsaker till de mest centrala miljöförändringarna. Eleven följer aktuella händelser i anknytning till geografiska fenomen och förklarar bakgrunden till några av händelserna.
Vitsord	9	Eleven deltar i fältundersökningar och kopplar samman observationerna med det fenomen som behandlas. Eleven kan förklara orsaker som ligger bakom miljöförändringar. Eleven bedömer kritiskt hur geografiska händelser som hen följer med påverkar den egna närmiljön, Finland eller hela världen.

Hälsokunskap: Mål och bedömning

Referenslitteratur: Energi Hälsokunskap 9, Schildts & Söderströms
Miljö och hälsa: kap 20-23

Utöver mål 5 som återfinns i moment 1 och 2, så inkluderas;

Mål 9; *Handleda eleven att förstå samhällets, omgivningens, kulturens och informations- och kommunikationsteknologins betydelse för hälsa och välbefinnande (K2, K4, K5, K7)*

Förmåga att förstå hur omgivningen påverkar hälsan

Vitsord 5	Eleven kan under handledning identifiera konsekvenser av etiska val och handlingar.
Vitsord 7	Eleven kan beskriva konsekvenser som etiska val har för en hållbar framtid.
Vitsord 8	Eleven kan analysera etiska val och konsekvenserna av dem för välbefinnande och en hållbar framtid.
Vitsord 9	Eleven kan värdera etiska val och ge exempel på deras direkta och indirekta inverkan på välbefinnande och en hållbar framtid.

Nyckelord och begrepp

	Moment 1	Moment 2	Moment3
Samhällslära	<ul style="list-style-type: none"> -välfärdsstat -offentlig service, -inkomstöverföring, -skatt -grå ekonomi -kommun -trygghet -utrikes- och inrikespolitik ur individperspektiv -armén -medborgare 	<ul style="list-style-type: none"> -politik -partier -demokrati -val -valprocessen i Finland -riksdag -regering -utskott -talman -rösträtt -valkrets -parlamentarism -interpellation -rättsstat -opposition -president -EU -utrikes- och inrikespolitik ur ett samhälleligt perspektiv 	<ul style="list-style-type: none"> -behov -pris -konsumentprisindex -ekonomisk tillväxt -BNP -låg- och högkonjunktion -inflation -deflation -centralbank -ECB -ränta -utrikeshandel -globalisering -EU -valutakurs -fri handel -protektionism
Religion	<ul style="list-style-type: none"> -tideräkning -festtradition -seder och bruk -konst -lagstiftning -utbildning -socialservice -etik -värderingar -normer 	<ul style="list-style-type: none"> -egoism -altruism -förmåga att läsa kulturer -stereotypi -rasism -rättvisa -staten -informations-samhälle -globalisering 	<ul style="list-style-type: none"> -miljöetik -antropocentrisk miljöetik -biocentrisk miljöetik -förvaltaretik -djuretik -hållbar utveckling
Geografi	<ul style="list-style-type: none"> -ursprungsbefolkning -minoriteter -migration -emigrant/emigration -immigrant/immigration -återflyttare -nativitet; mortalitet -reell befolkningstillväxt -befolkningsstäthet -befolkningspyramid -urbaniseringsgrad -asylflykting -kärnområde -centralort -influensområde -tätort; förort -regionplan; detaljplan; generalplan; landskapsplan 	<ul style="list-style-type: none"> -flyttningsrörelser; orsaker -urbaniseringens följder -slumområden -hållbar utveckling och globalisering -internationell handel -turism -jordklotets bärförmåga -ekologiska fotavtryck -naturens mångfald -utvecklingsarbete -FN 	

	<ul style="list-style-type: none"> -infrastruktur -energi -åldersstruktur -globalisering -förnybar energi -offentliga sektorn -privata sektorn -primärnäring -sekundärnäring -tertiärnäring -näringsstruktur -export -import 	
Hälsokunskap	<ul style="list-style-type: none"> -boendemiljö -buller -extremväder -hälsa -hälsovård -livsmedelssäkerhet -livsmiljö -luftkvalitet -strålning -utsläpp -vattenkvalitet -luftförorening -miljögifter -klimat-förändring -hygien -utsläpp 	

Bedömningsmatris

	Vitsord 5-6	Vitsord 7-8	Vitsord 9-10
Koncentration	Eleven blir lätt störd under arbetet, behöver uppmaningar för att jobba vidare.	Eleven kan koncentrera sig en längre tid på arbetet. Ger inte upp i första taget.	Eleven kan koncentrera sig på arbetet och behöver inte uppmaningar för att jobba vidare
Planering	Eleven behöver hjälp med att komma igång och för att fullfölja uppgiften. Har svårt att hitta egna idéer och frågor som ska besvaras. Gör det läraren ber.	Eleven kan i det stora hela själv planera arbetet utgående från instruktionerna, formulera de frågor, och problem som ska besvaras.	Eleven planerar arbetet självständigt. Ställer medvetet nya frågor och problem och finner svar till dessa.
Fakta	Arbetet har inte tillräckligt med fakta, fakta blandas ihop eller är felaktig.	Arbetet har korrekt, relevanta och tillräckliga fakta för syftet med ämnet. Arbetet ger en god helhetsbild av ämnet, och har med flera fördjupande detaljer och/eller förklarande bakgrund.	Arbetet har korrekta och mycket relevanta fakta, där urvalet känns nytt, spännande och personligt. Arbetet ger en utmärkt helhetsbild av ämnet, och har med en tydlig förklarande bakgrund, många fördjupande detaljer och träffande exempel av stor betydelse.
Begrepp	Fåtal ämnesspecifika begrepp i rätt sammanhang.	Flera ämnesspecifika begrepp i rätt sammanhang. Visar på förståelse.	Många ämnesspecifika begrepp på ett fungerande sätt i rätt sammanhang.
Struktur	Arbetet är ostrukturerat. Dispositionen är oredig eller saknas helt. Anvisningarna följs bristfälligt. Texten är inte styckeindelad.	Arbetet har en följbär struktur/disposition med rubrik, inledning, huvudtext och avslutning. Texten är styckeindelad. Anvisningarna följs. Vissa brister/felaktigheter kan finnas.	Dispositionen är genomtänkt. Texten är styckeindelad. Texten är analyserande och argumenterande. Anvisningarnas möjligheter utnyttjades maximalt.

Analys (Moment 2)	Den jämförande analysen följer inte ett logiskt tankemönster. Arbetet innehåller få analyserande jämförelser. Fakta och slutsatser ger inte läsaren tillräcklig förståelse för ämnet.	Arbetet visar på god jämförande analys och följer ett logiskt tankemönster, som underbyggs av faktatexten. Texten visar på förmåga att se likheter och skillnader. Fakta och slutsatser ger läsaren en god förståelse för ämnet.	Arbetet visar på utmärkt insikt och analysen följer ett logiskt tankemönster, som helt underbyggs av faktatexten. De relevanta jämförelserna visar på utmärkt förmåga att se likheter och skillnader. Fakta och slutsatser ger läsaren en stor förståelse för ämnet.
Argumentation/reflektion (Moment 3)			
Språk	Texten innehåller många språkliga fel.	Texten följer överlag normerna för skriftspråk, även om små fel förekommer.	Texten är skriven på en god svenska som gör den behaglig att läsa.
Källor	Bristfälliga och/eller felaktiga. Få källor. Refererat felaktigt.	Finns flera källor och referaten är till största delen korrekta	Finns mångsidiga källor, som är relevanta och väl avvägda. Refererat korrekt.
Layout	Arbetet ger ett slarvigt intryck.	Arbetet ger överlag ett snyggt och ordnat intryck.	Prydlig och snygg layout, där bilder, kartor, tabeller och liknande väcker intresse och fördjupar förståelsen.

Genomförande

Idékrok – Dra en lott i livets lotteri (raddabarnen.se)

För vem? Åk 9

Tidsaspekt; 15 vk

Arbetet 3vk, 12t

referensunderlag;

Arbetet 3vk, 12t

referensunderlag;

Arbetet 4vk, 16t

referensunderlag;

4t/vk till att skriva, 2t/vk genomgång

Eventuella studiebesök

- Finlands riksdag
- Kommunhuset i Björneborg

FÖRKUNSKAPER

Förkunskaper som elever har är kunskaper om mänskliga rättigheter och mångkulturellt samhälle.

Minoritetsbefolkning och majoritetsbefolkning. Orsakerna till migration.

Ett jämförande fördjupningsarbete uppdelat i tre moduler:

1. INDIVID = Beskrivande (Vad?)
Geografiska, sociala och kulturella förhållanden i det lottade landet jämfört med Finland
2. SAMHÄLLE = Förklarande (Varför?)
Politiken, näringsgrenar, turism i lottade landet jämfört med Finland, internationellt och EU samarbete
3. VÄRLDEN = Orsakssamband
Hållbar utveckling gällande socialt, kulturellt, politiskt, ekonomiskt samt ekologiskt

Ekonomi, geografiska lägets betydelse (handeln med andra länder, export/import, EU, handelsavtal)

Nyckelbegrepp; Presentera, definiera, analysera, jämföra, tolka, diskutera, reflektera

Presentera = Fakta om landet

Definiera = Förklara

Analysera = Undersök, bena ut

Tolka = Förklara och dra slutsatser

Jämföra = Komparera, beskriv skillnader likheter, hur skiljer sig

Diskutera = Resonera, argumentera

Motivera = På vilket sätt

Reflektera = Fundera på samband

Hjälppfrågor; Vad? Hur menar ni? Varför? Förklara! På vilket sätt?

Bedömningskriterier; Bedömningsmatris fördjupningsarbete

Exempel på tidsplan

Vk	Svenska	Ge - må	Ge - ti	Ge - fr	Sa - ti	Sa - to	Sa - fr	Hä -fr
45	Essä	Biologi	Essä	Projekt-dag	PROV	Biologi prov	Projekt-dag	Projekt-dag
46		Genomgång /Finlands naturgeografi	Sam-arbets-tanke-karta: Mänskliga rättigheter	Åskåd-nings-enkät	Kockar en macka!	Svara på enkät- under-sökning - EDEN En forms om elevdelaktig het	Sam-arbets-tanke-karta: Mänskliga rättigheter -Tanke-kartaa i grupp utifrån fråge-ställning	Studera målen i Agenda 2030 och skriv upp de mål som du tycker handlar om hälsa
47	Faktatext upplägg, layout samt källkritik	Intro - vad ska göras, del 1 Fördelning av länderna	Intro fortsätter, praktiskt del 1	Genom-gång	Finland, ett land på norra halvklotet kap 6,11 religion + kap 34 samhällslära	Finland, ett land på norra halvklotet kap 12, 25, 29, 34, 35 samhällslära + kap 11 religion	Fort-sättning: Finland, ett land på norra halvklotet kap 12, 25, 29, 34, 35 samhällslära + kap 11 religion Arbete med dis-position påbörjas	Studera målen i Agenda 2030 och skriv upp de mål som du tycker handlar om hälsa.
48	Faktatext upplägg, layout samt källkritik	Dis-position	Info-sökning/ Skrivning	Genom-gång/ skrivning	Genom-gång/självstudier inför förhör 1	Förhör 1	Anteckningar kap 3 religion	Miljö och hälsa

49	Hänvisning, källkritik Skriva, Vad? - På raderna...	Genomgång av jämförelser, TEORI	LEDIG!	Skriver	INGEN LEKTION	TEMA-DAG	Skriver	Skriver
50	Skriva, bindeord som för texten framåt	Genomgång	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver
51	Skriver	LEDIG	Genomgång av hur göra poster	Skriver	Skriver -underlag inför förhör 2, begrepp	INGEN TIMME	JULLOV	JULLOV
			JULLOV		JULLOV	JULLOV	JULLOV	
2	Skriver	Poster	Poster	Skriver	Skriver	Skriver	Poster inlämning!	Poster
3	Skriver, språkkontroll	Fin-slipningar Bilder, diagram + kontroll av alla begrepp	Fin-slipningar Källorna	Skriver	Fin-slipningar Layout	Förhör 2 moment 1	Fin-slipningar Layout	INLÄMNING DEL 1! Ca 14t skriva + söka fakta
4	Varför? - mellan raderna... Skriver	Genomgång	Genomgång	Skriver	Genomgång, Varför? Religion kap 11 + kap 26 samhällslära	Genomgång, Varför? Religion kap 11 + kap 27 samhällslära	Genomgång, Varför? Kap 30-33 samhällslära	Skriver
5	Skriver	Genomgång	Skriver	Skriver	Skriver -underlag inför förhör 1 moment 2	Skriver	Skriver	Skriver
6	Skriver -hur skriver man ett	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Förhör 1 moment 2	Skriver -underlag inför	Skriver

	referat						moment 2 förhör 2; begrepp	
7	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver
	SPORT-LOV							
9	Skriver -språk- kontroll	Fin- slipningar; Bilder, diagram + kontroll begrepp	Referat deadline!	Skriver	Förhör 2 moment 2 – Begrepps- förhör	Skriver Struktur i skrivning	Skriver Layout	INLÄM- NING DEL 2 21t
10	Argumen- terande text - HUR?	Teori- genom- gång	Teori- genom- gång	Skriver	Genom- gång, kap 20-22 samhälls- lära + Agenda 2030	Genom- gång, kap 22-24 samhälls- lära + Agenda 2030, samt religion kap 12	Genom- gång, kap 22-24 samhälls- lära + Agenda 2030, samt religion kap 12	Skriver
11	Skriver Retoriken i argumenter ande texter	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver	Skriver
12	Skriver Språk- kontroll	Fin- slipningar Bilder, diagram + kontroll av alla begrepp	Finslip- ningar källor	Skriver	Fin- slipningar Struktur	Fin- slipningar Layout	Fin- slipningar Layout	INLÄM- NING DEL 3 12t argumenter ande skrivning

Formativ bedömning

Vad är formativ bedömning?

Medan du gör en uppgift ska du få veta VAD och HUR du kan göra bättre...MEDAN DU LÄR och inte efteråt

MEDAN jag håller på med något

UNDER TIDEN jag lär

SÅ LÄNGE lektionen/kursen pågår

ÄNDA FRAM TILL slutet av lektionen/kursen

Formativ bedömning!

Formativ = pågående

Du får återkoppling så länge du håller på med en uppgift och så länge momentet pågår

Summativ = slutet/när allt är klart

Du får en helhetsbedömning på allt du lärt och gjort när momentet/momenten är slut

Feedback och vitsord (åt eleven)

BEDÖMNING

MOMENT

Namn:

	Samhällslära	Religion	Geografi	Hälsokunskap
Innehåll Koncentration Planering Helhet				
Fakta (moment 1)				
Begrepp				
Analys (Moment 2)				
Argumentation och reflektion (Moment 3)				
Övrigt				
Struktur				
Språk				
Layout				
Källor				

Vitsord:

Modell över upplägg inför slutbedömning

Formativ och summativ bedömning

Namn	Re F1	M1	Sa F2	Sa F1	Sa F2	M2	M3	Ge P	Ge K	Ge R/B	U 1-3	I 1-3	S

F1 = Föreläsning 1 moment 1 gäller den kulturella bakgrunden till vårt land

F2 = Föreläsning 2

F3 = Föreläsning 3

M1 = Vad?

Sa, Samhällslära = Begreppskunskap samhällslära, moment 1 föreläsning 2

Sa, Samhällslära = Begreppskunskap samhällslära, moment 2 föreläsning 1

Sa, Samhällslära = Begreppskunskap samhällslära, moment 2 föreläsning 2

M2 = Varför?

M3 = Orsakssamband

Ge P = Poster

Ge K = Kamratrespons på posterna (konstruktiviteten)

Ge R/B = Referat eller begreppskarta gällande klimatets inverkan på människan och samhällen efter istiden

U = Självutvärdering mångsidiga kompetenserna samt feedback

I = Individuell insats, aktivitet

S = Summativ bedömning

Strukturhjälp till momenten

Moment 1

Hjälplista till struktur och planering. Kom ihåg det förekommer förhör utöver dessa moment och att tidtabellen "lever" utefter vad som kan komma att hända. Men detta är en preliminär plan. Moment 1 tar längre tid eftersom detta är ett nytt sätt att arbeta.

Disposition, arbetsplanering	vk 49-50	☐
Inhämta fakta, börja skriva	vk 51-2	☐
Repetera begrepp geografi	vk 2	☐
Repetera begrepp samhälle	vk 2	☐
Postern ska vara klar	vk 2	☐
Sista finslipningar av arbetet	vk 3	☐
Kamratbedömning på poster	vk 4	☐
Självbedömning av processer	vk 4	☐

Moment 2

Hjälplista till struktur och planering. Kom ihåg det förekommer förhör utöver dessa moment och att tidtabellen "lever" utefter vad som kan komma att hända. Men detta är en preliminär plan

Disposition, arbetsplanering	vk 4-5	☐
Inhämta fakta, börja skriva	vk 5	☐
Repetera begrepp samhällslära	vk 5-6	☐
Repetera begrepp geografi	vk 5-6	☐
Inlämning av referatet av bokkapitel	vk 9	☐
Finslipningar av arbetet	vk 9	☐
Kamratbedömning på arbetet	vk 7-9	☐
Självbedömning av processen	vk 9	☐

Moment 3

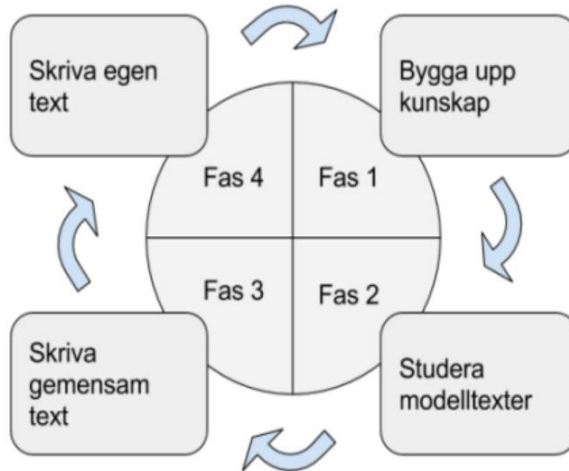
Hjälplista till struktur och planering. Kom ihåg det förekommer förhör utöver dessa moment och att tidtabellen "lever" utefter vad som kan komma att hända. Men detta är en preliminär plan

Disposition, arbetsplanering	vk 10	☐
Inhämta fakta, börja skriva	vk 10-11	☐
Repetera begrepp samhällslära	vk 10-11	☐
Repetera begrepp geografi	vk 10-11	☐
Finslipningar av arbetete	vk 12	☐
Kamratbedömning av arbete	vk 12	☐
Självbedömning av arbetet	vk 12	☐

Skrivprocessen stöttas genom processkrivning

Cirkelmodellen, som är en del av genrep pedagogiken, syftar till att skapa delaktighet, tillgänglighet till strategier, strukturer och modeller för lärande samt ge eleverna en ökad självständighet och tillit till den egna förmågan.

Elever får genomgång av begrepps betydelse och exempel på hur begreppen kan utnyttjas i faktatexter. Elever får även ta del av modelltexter och därefter påbörjas egen produktion. Under hela skrivprocessen får elever feedback på texten de skriver och innan inlämning granskas texterna ytterligare och feedback ges, varefter eleven skriver sin faktatext färdigt.

Disposition - hur texten planeras och struktureras

En bra och genomtänkt disposition underlättar för dig som skriver och är en bra grund när man ska skriva vetenskapliga texter. Tänk på att det är ämnet som avgör hur du bäst ska presentera ditt material. Det finns ingen allmän mall som passar alla texter.

Exempel på dispositionsupplägg:

INLEDNING: presentation av arbetet

HUVUDDDEL (avhandling)

FAKTA om det tilldelade landet jämfört med FINLAND

tematisk ordning = allt som handlar om en sak på ett ställe med lämpliga rubriker/underrubriker

- landets läge, naturgeografi (topografi, klimat, vegetation, fauna och flora m.m.)
- allmän basfakta: t.ex. statsskick, invånarantal, språk..... kan även omfatta kort historisk tillbakablick
- landskap, kommuner, städer (hur är landet uppbyggt och indelat, hur ser en typisk stad ut i landet; stadsbildning-planering (om sådan finns)
- migration och urbaniseringsgrad; andel som bor på landsbygd och i städer
- emigration/migration
- ekonomi/näringsliv, naturresurser
- utbildning
- hälsovård
- miljöhälsa
- demokrati/mänskliga rättigheter
- kultur och religion (även historisk bakgrund)

AVSLUTANDE DEL

Sammanfattning

Litteraturförteckning – se källhänvisningsbilagorna

Eventuella bilagor

Hjälpmedel och modeller för skrivandet

Analys – moment 2

Vad visste man innan, vad vet man nu, vad var ny kunskap. Ju mer du tar reda på något, desto bättre kan du analysera/diskutera/resonera. När du har ett underbyggt resonemang betyder det att du vet vad du talar om. Ju mer du undersöker desto mäktigare blir din analys!

A - VAD?

N - VAR?

A - NÄR?

L - VEM?

Y - VARFÖR?

S - HUR?

Sambandsord och jämförande skrivmall

Sambandsord

Ett viktigt hjälpmedel för en skribent är användningen av s.k. sambandsord. Det är ord som fogar samman en text och ger läsaren en vink om hur texten är uppbyggd och hur den bör läsas. Sambandsorden för framåt texten, signalerar jämförelse eller motsättning, utvecklar och sammanfattar, uttrycker allmänt samband.

SAMBANDSORD - JÄMFÖRA -

- RELATIONER -

jämfört med
i relation till
i jämförelse med
i förhållande till
relativt

- LIKHET -

det påminner om
ett liknande exempel
exakt som
i likhet med
likaså
precis som
på samma sätt
såsom
ungefär som

SAMBANDSORD - JÄMFÖRA -

- KONTRAST -

däremot
i motsats till
till skillnad från
trots detta
tvärtemot
å ena sidan...å andra
sidan

SAMBANDSORD - SAMMANFATTNING -

avslutningsvis
för att sammanfatta
på grund av detta
sammanfattningsvis
slutligen
slutsatsen är att
summa summarum
till sist
till slut

Användbara fraser (metatext) för att *utreda* och *jämföra*

- I jämförelse med... anser X att...
- En likhet/skillnad är att... En annan likhet/skillnad är... Ytterligare en...
- I likhet med...
- Till skillnad från...
- Gemensamt för dessa är...
- En klar skillnad är...
- Både X och Y anser att... men X framhåller särskilt att...
- Å ena sidan ... å andra sidan
- X utgår ifrån... men Y utgår ifrån...
- X och Y drar samma slutsatser om...även om X dessutom gör tolkningen att...

<https://strategierforlarande.se/2015/12/09/att-trana-aspekter-av-vetenskapligt-skrivande-i-kursen-svenska-3/>

Jämförande skrivmall

Ländernas politiska system

Trots att _____ och Finland är olika på många sätt påminner deras politiska system om varandra på vissa punkter. Det är t.ex. så att båda _____. En annan likhet är _____.

Vid en första anblick kan man tro att _____ skiljer dem åt, men det är egentligen något de har gemensamt eftersom _____.

En sak som däremot skiljer dem åt är _____. En annan olikhet är _____.

Konsekvenser/följder – moment 3

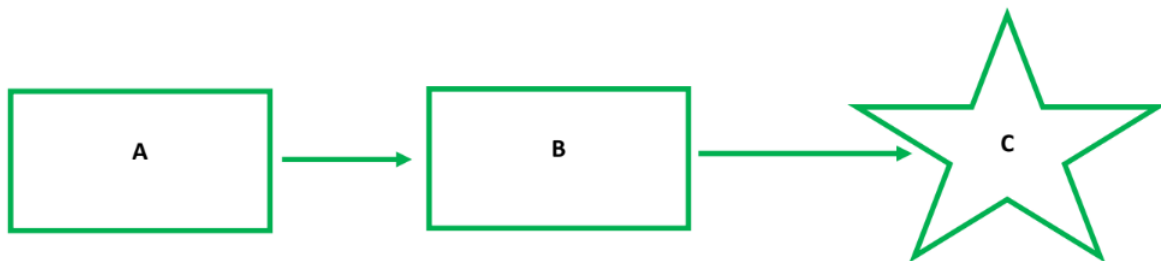
- En konsekvens av detta är....
- Och detta i sin tur kan påverka....
- Konsekvenserna av detta är att...
- Och detta i sin tur kan leda till..., och kanske...
- Detta kan leda till flera olika konsekvenser...
- En konsekvens är...
- En annan kan vara...
- En tredje konsekvens är att...
- Alla dessa konsekvenser kan i sin tur leda till...
- En konsekvens av...är att...
- En annan konsekvens är att...detta kan i sin tur innebära att...
- Det kan bli både positiva och negativa konsekvenser. De positiva konsekvenserna är...och ...Men de negativa är...och...
- De positiva konsekvenserna kan i sin tur leda till...
- De negativa konsekvenserna kan i sin tur leda till...

Orsakdiagram - Strategi för att utveckla elevens förmåga att beskriva och förklara samband.

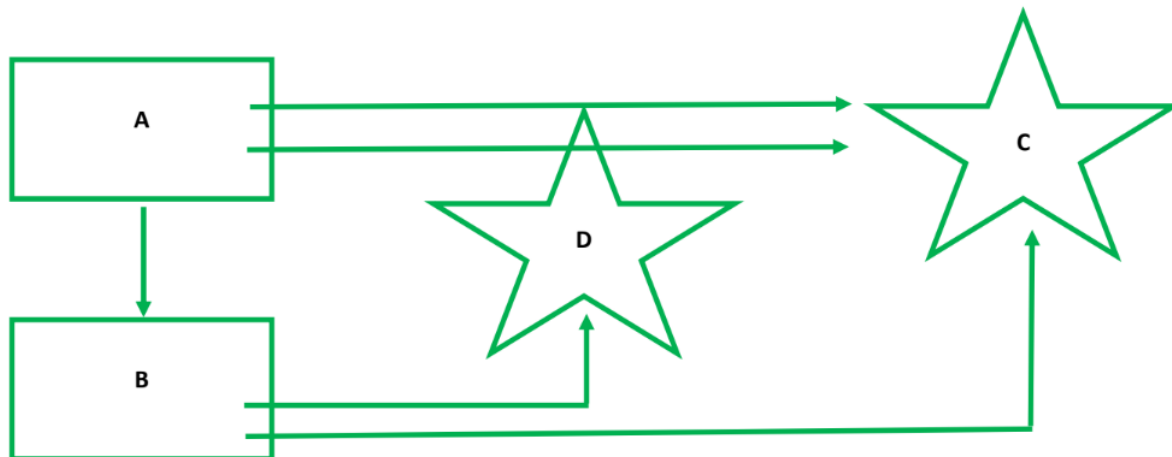
Ett orsakdiagram är ett diagram som i logisk ordning beskriver de bakomliggande orsakerna till varför en viss situation har uppstått eller kanske inte uppstått. På samma sätt som man kan illustrera orsaker kan man illustrera konsekvenser. Diagrammens pilar uttrycks med text, kan t.ex. vara ett sambandsord eller verb.

(Modifierad från: Språkutvecklande SO-undervisning (2016), Natur och kultur)

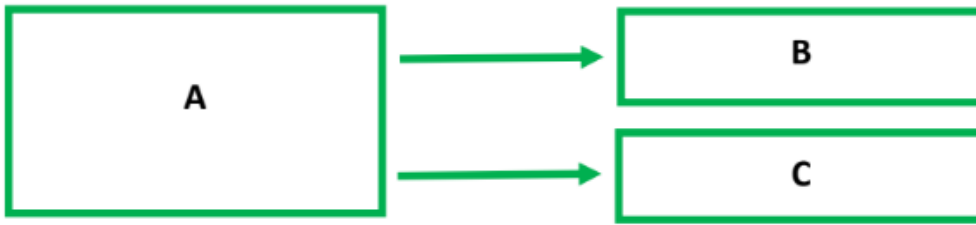
ENKELT ORSAKSAMBAND: A leder till B som leder till C

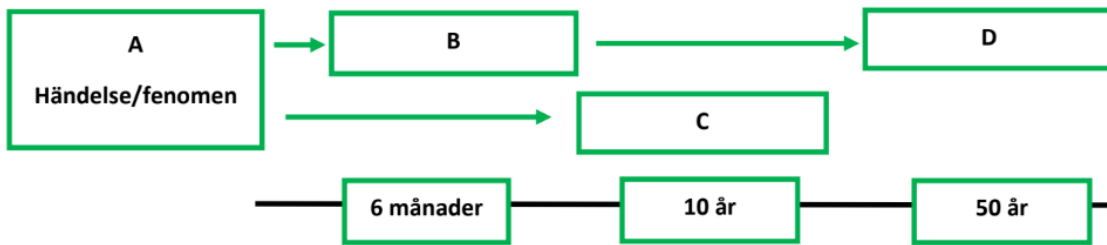
KOMPLEXA ORSAKSSAMBAND: A kan leda till både B, C och D. Flera orsaker kan bidra till C

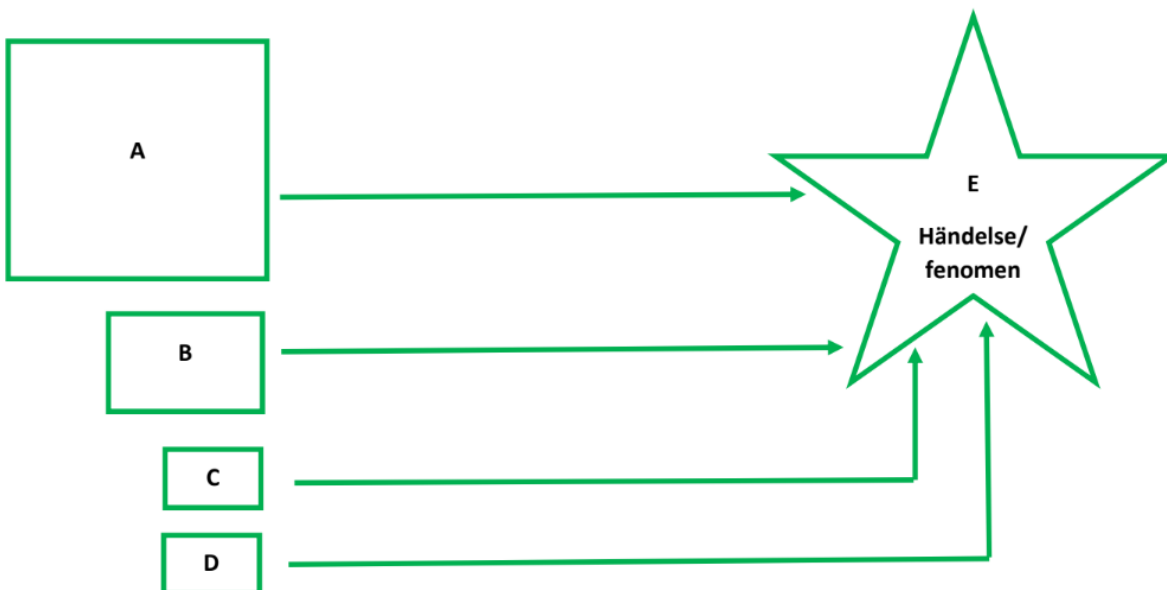
EN HÄNDELSE ELLER ETT FENOMEN KAN FÅ FÖLJDER

EN HÄNDELSE ELLER ETT FENOMEN KAN FÅ OLIKA FÖLJDER PÅ KORT OCH LÅNG SIKT

SAMVERKANDE FAKTORER KAN VARA OLIKA VIKTIGA

Att finna argument inför moment 3

Nedan presenteras några perspektiv, till exempel ekonomiska, politiska, moraliska och samhällsnyttiga perspektiv, eller ur ett miljö- eller genusperspektiv som ni kan utnyttja i er text. (Modifierad från: Språkutvecklande SO-undervisning (2016), Natur och kultur)

Perspektiv	Argument för	Argument mot
Miljöperspektiv	Ingen negativ miljöpåverkan	Påverkar miljön negativt
Hälsoperspektiv	Stora hälsovinster	Farligt för hälsan
Maktperspektiv	Det gynnar de svaga/utsatta	Det gynnar de starka/priviligerade
Samhällsekonomiskt perspektiv	Det innebär vinster för samhället	Det innebär stora kostnader för samhället
Framtidsperspektiv	Det leder till framtida förbättringar	Det leder till framtida försämringar
Genusperspektiv	Det förbättrar villkoret för kvinnor som grupp	Det innebär en försämring för kvinnor som grupp
Rättviseperspektiv	Det minskar orättvisorna för X som grupp	Det ökar orättvisorna för X som grupp
Åldersgruppsperspektiv	Det gynnar äldre/ynge	Det missgynnar äldre/ynge
Individperspektiv	Det leder till en förbättring för individen	Det leder till en försämring för individen

Exempel; Att industrin kommer igång och utvecklas kommer att leda till en ekonomisk förbättring för landet. Förbättrad ekonomi har positiva följder för utvecklandet av hälsovården, eftersom landet får mer inkomst. Detta gör att landet arbetar för att uppnå Agendamålet 10 gällande jämlikhet, där tillgången till sjukvård främjas. Ur ett miljöperspektiv kan det få negativa konsekvenser för miljön, vilket gör att Agendamålet 15 drabbas. För att landet ska uppnå båda målen krävs....

Tolka statistik

Titta på....

1. **Rubriken** och förklaringarna - **Vad vill statistiken säga?**
2. **Variabler?** Studiens målgrupp/frågor som presenteras och svarsskalan (Y och X-axeln)
3. Är presentationen i form av tal eller %
4. **Huvudobservation?** Vilka är de eller vilken är den övergripande trenden och vilka eller vilken slutsats kan du dra = **De stora förändringarna och varför**
5. **Finns avvikelser i trenderna**, varför och hur påverkar den/dessa slutsatserna/slutsatsen?

Källkritik gällande statistik

1. **Källa?** Titta på grafen
2. Vad kan bakgrunden till grafen vara?
3. Vad är undersökningens rubrik?
4. Vilket ämne behandlas?
5. Vem har gjort undersökningen?
6. Vem har beställt undersökningen?
7. När har undersökningen gjorts?
8. När har resultaten presenterats?

POSTER

Hur man gör en poster med Google presentation

Introduktion

En poster är en "affisch" som består av en blandning av text och bilder i en layout som har för avsikt att fånga läsarens intresse och stimulera egna idéer utifrån innehållet. Den viktigaste principen att komma ihåg vid konstruktion av en poster är att den skall vara kortfattad, enkel och visuellt attraktiv. Texten är till för att förstärka de grafiska illustrationerna i postern.

Instruktioner

Öppna Google Presentationer och välj sedan Arkiv > Sidinställningar > Anpassad. Skriv in måtten för en stående A3 (bredd 29,7 cm och höjd 42,0 cm) eller för en liggande A3 (bredd 42,0 cm och höjd 29,7 cm) och klicka på OK.

Börja med en tom sida och bygg upp layouten. Använd neutrala färger, t.ex. blått eller grönt, layouten skall framhäva innehållet.

Postern ska innehålla underrubriker såsom: Titel, Syfte, Introduktion, Sammanfattning, Referenser/Källor. Vem som har gjort postern ska också framgå.

Att tänka på

Titeln ska vara iögonfallande och något som gör postern intressant.

Texten skall vara kortfattad utan att förlora väsentlig information.

Layouten ska vara konstruerad så att det blir ett logiskt flöde för läsaren. Tonvikten ska läggas på det som är mest betydelsefullt. Gör texten läsbar genom att dela upp den i kolumner separerad med visuella linjer. Gör gärna en handritad skiss av postern innan du börjar jobba i datorn

Sammanfattning

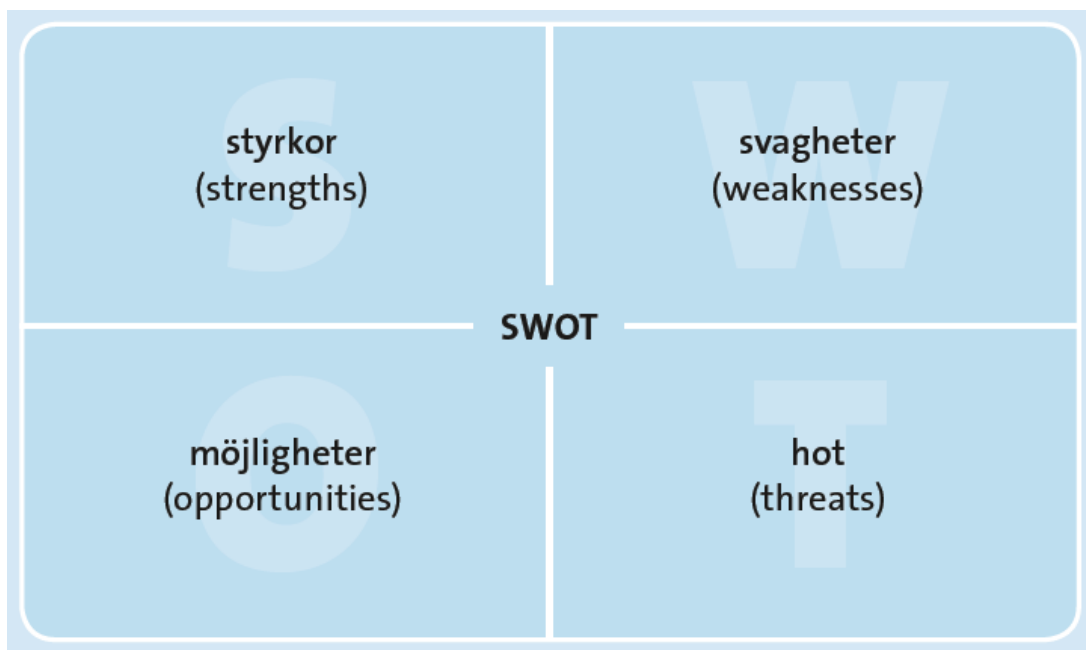
- Postern skall kunna läsas och förstås på max 5 minuter
- Texten skall vara kortfattad och fokuserad
- Förklara alltid tabeller och diagram
- Använd färger och typsnitt med måtta
- Rubriken skall kunna läsas från 5 meters håll

Sammanställt av Erika

SWOT-analys

I moment 1 gör eleven en poster om det tilldelade landet där en SWOT-analys ingår.

- en SWOT-analys är en metod att analysera ett områdes styrkor och svagheter, både nu och i framtiden
- bokstäverna står för styrkor (**S**trengths), svagheter (**W**eaknesses), möjligheter (**O**pportunities) och hot (**T**hreats)
- S, W, O och T placeras i ett fyrfält som grund för en utvecklingsplan för området
- med hjälp av en SWOT-analys ser man hur man kan ta styrkorna och möjligheterna tillvara, samtidigt som man förebygger eller minskar svagheter och hot

Referat och begreppskarta

Under moment 2 läser eleverna kapitlet Välkommen till holocen från Markus Rosenlunds bok Väder som förändrade världen Schildt & Söderström, 2018). Tanken med denna uppgift under projektets gång är att eleverna får en bättre uppfattning vilken betydelse naturgeografin har på människans verksamhet samt reflekterar över hur klimatförändringar har drivit människor på flykt.

Eleven får själv bestämma om hen skriver ett referat eller gör en begreppskarta utgående från bokkapitlet. Denna valmöjlighet ges för att även de som inte av olika orsaker förmår/orkar skriva längre texter att ta del av bokkapitlet.

Referat

Ett referat är en kortfattad objektiv/saklig (faktamässig) sammanfattning av en annan text. Syftet med att skriva ett referat är därmed att sammanfatta huvudpoängen i en längre text. Det ska skrivas med egna ord för att kortfattat uttrycka de viktigaste punkterna och relevant information som tas upp i texten. Plagiera inte texten och se upp med halvplagiat.

I längre referat brukar man påminna läsaren om att det är ett referat denna har framför sig. Det sker genom att så kallade **referatmarkörer** läggs in, d. v.s. upplysningar om vem som egentligen står för det som läggs fram i texten, "Enligt Ekholm", "I diagrammet framkommer", "De studerande anser att", "Författaren framhåller". Det är bra att variera texten genom att använda flera olika referatmarkörer: *menar, inleder, fortsätter, avslutar, antyder, betonar, anser, hävdar, avslutar, säger, klargör, förklarar, understryker...*

I DITT REFERAT SKA DET FINNAS TRE DELAR:

INLEDNING

- Två saker bör framgå i referatets inledning: ämnet för referatet och en källhänvisning som gör det möjligt för läsaren att leta upp ursprungstexten. Författarnamnet ska alltid finnas med (om det finns en författare). Är ursprungstexten publicerad i en tidning måste källhänvisningen ge besked om tidningens namn och det nummer (datum) av tidningen då texten stod införd. Kommer texten från en bok måste boks titeln anges.
  - Jag ska skriva ett referat av... (här skriver du textens titel i *kursiv* stil följt av författarens för- och efternamn)

SAMMANFATTNING AV TEXTEN

- Formulera om varje stycke till en eller två meningar, sedan sammanför du meningarna och

binder ihop dem språkligt till ett referat.

- Ha som riktmärke att ha med minst en *referatmarkör* per stycke i ditt referat. · Använd efternamn på författaren.
  - Rosenlund börjar med att beskriva...
  - Han fortsätter med att nämna...
  - Författaren räknar upp olika händelser...

AVSLUTNING

- Avslutningen på ett referat behöver inte vara särskilt komplicerad. Den enklaste lösningen är att genom något särskilt ord eller uttryck markera att referatet har nått sitt slut.
  - Rosenlund avslutar med att...

ARBETSGÅNG

1. Läs för att få överblick

- Skumläs texten som ska refereras för att få en överblick.
- Dela upp texten i sektioner baserade på innehåll genom att dra streck där de börjar och slutar.

2. Läs noggrant

- Läs texten en gång till mer noggrant.
- Stryk under det viktigaste och anteckna i marginalen.
- Underrubrikerna och inledningsmeningen i varje stycke signalerar ofta vad som är det viktigaste i texten.

3. Skriv stödord

- Skriv stödord för det viktigaste och sammanställ dem till en disposition.
- Ofta är det lämpligt att utgå från den ordningsföljd som finns i originaltexten.
- Glöm inte att styckeindela.

4. Skriv referatet med egna formuleringar

- Glöm inte att ange källan i inledningen och att kontrollera att alla uppgifter om källan finns med.
- Skriv ett kort stycke för varje sektion med hjälp av dina anteckningar, det bästa är om du lyckas sammanfatta varje stycke i en enda mening.
- Använd referatmarkeringar för att visa att det är en sammanfattning av någon annans text.
- Kontrollera att referatet inte är för långt, max en tredjedel av ursprungliga texten.

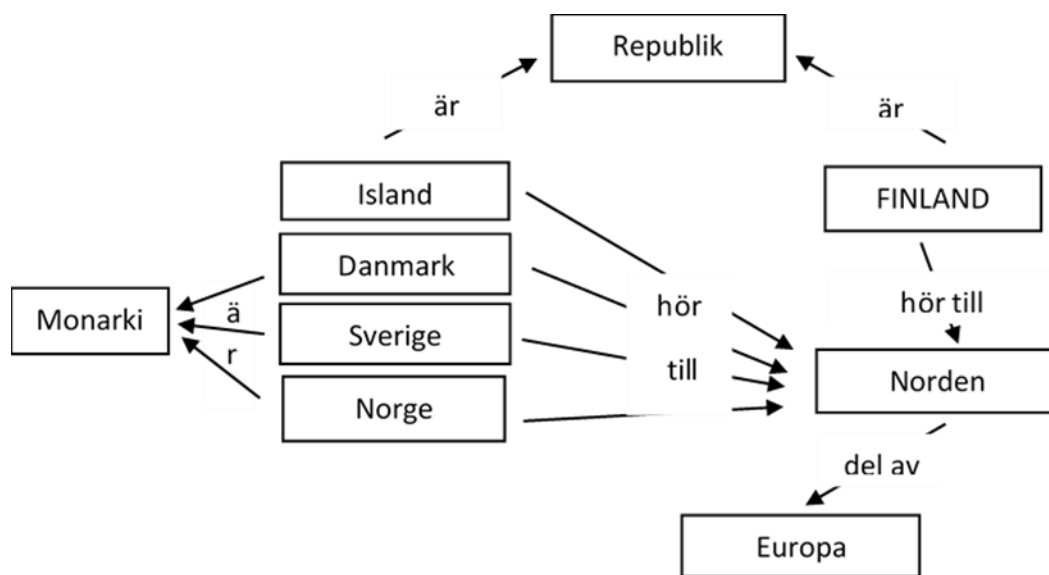
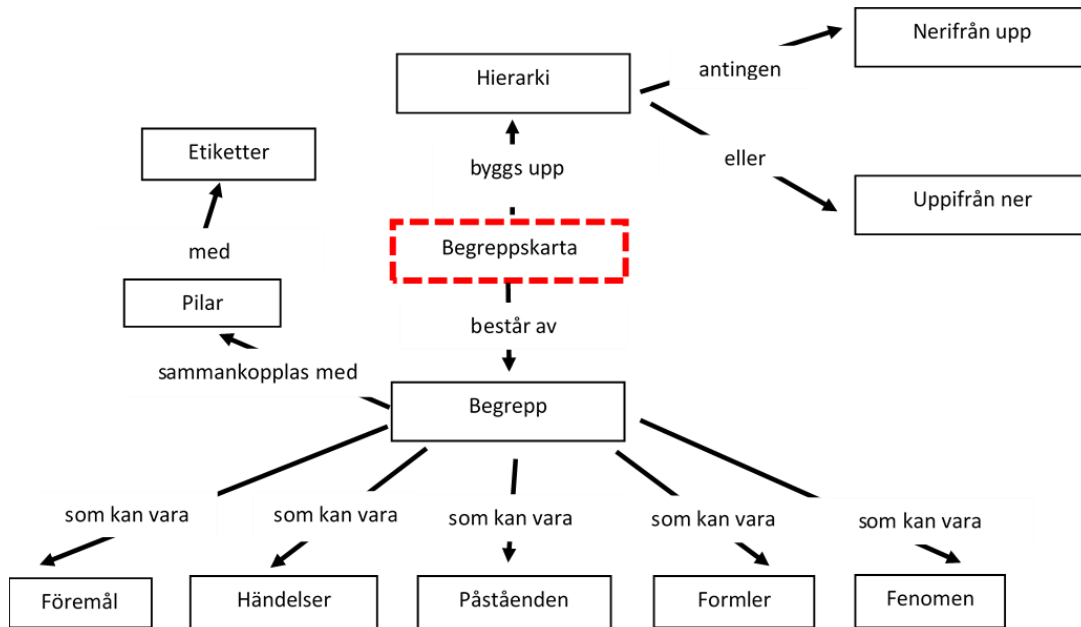
5. Avslutningsvis

- Gör sedan en sista genomläsning och bearbetning av texten. Ju fler gånger du arbetar med materialet, desto bättre kommer ditt referat att bli!

Begreppskarta

Begreppskartan (concept map) är släkting till tankekartan (mind map). Den är mer styrd än tankekartan och ger en tydligare uppfattning om relationen mellan begreppen.

I en begreppskarta finns ord och begrepp i "bubblor" som är sammankopplade med pilar och förklarande text som visar hur begreppen hänger samman. I en begreppskarta ska man kunna läsa en fullt begriplig mening när man läser från en bubbla via en pil till en annan bubbla.

Användbara källor till arbetet

Befolkningspyramider: <https://www.populationpyramid.net/>

CIA; <https://www.cia.gov>

Finlands utrikesministerium: <https://um.fi/resemeddelanden-a-o>

Finska utrikesministeriet <https://um.fi/agenda-2030-sustainable-development-goals>

Gapminder: <https://www.gapminder.org/dollar-street>

Globalis; <https://www.globalis.se>

infoFinland; <https://www.infofinland.fi/sv/startside>

Landguiden; <https://www.ui.se/landguiden>

Maaailma 2030: <https://maailma2030.fi/sv/hur-ser-varlden-ut-ar-2030/>

Mänskliga rättigheter; <https://www.ungdomarformanskligarattigheter.se>

Nationalencyklopedin; <https://www.ne.se>

Rädda barnen, livets lotteri: <https://www.livetslotteri.raddabarnen.se/>

SO-rummet; <https://www.so-rummet.se>

Wikipedia; www.wikipedia.se

Worldometer; <https://www.worldometers.info/>

WWF; <https://www.wwf.se>

Självbedömning

Efter varje moment gör eleverna en självbedömning

Vad tycker du att du fick till bra? Vad var/blev mindre bra? Motivera

Är det något du är osäker på?

Hur många timmar har du lagt ner på arbetet/läsandet?

Hur har processen gått till, hur har du jobbat?

Kunde du arbetat på ett annat sätt?

Övrigt du vill tillägga? Exempelvis förändringsförslag

Slutsjälvvärdering; arbetsprocess samt uppnående av de mångsidiga kompetenserna

Mångsidig kompetens som mål

- ❖ Med mångsidig kompetens avses en helhet som består av kunskaper och färdigheter, värderingar, attityder och vilja. De innehåller många element som underlättar utvärderingen av arbetsprocessen individuellt och i grupp.
- ❖ Arbetsprocessens utvärdering är en del av helhetsbedömningen vid betygsättningen. Formativ bedömning, alltså bedömning under arbetsgången har här en central roll.
- ❖ För att komma åt meningsskillnader, eller gemensamma synsätt mellan elev och lärare kan en självvärdering vara på sin plats.

Kryssa för det påstående som stämmer bäst in på dig.

Förmågan att tänka och lära sig (K1)

Att lyssna...

1. Jag antyder att jag lyssnar, men mina tankar är någon annanstans
2. Jag lyssnar och avbryter inte den som talar
3. Jag lyssnar på vad andra har att säga

Att arbeta, göra uppgifter...

1. Jag gör uppgifterna enligt lärarens instruktioner
2. Jag kan växla mellan olika uppgifter
3. Jag gör mina uppgifter och hjälper andra ifall de behöver hjälp
4. Jag hittar på egna uppgifter

Ihärdighet...(uthållighet)

1. Jag gör helst uppgifter som är lätta för mig
2. Ifall jag inte klarar av uppgiften direkt så försöker jag på nytt
3. Jag vill utmana mig själv och gör svåra uppgifter ihärdigt
4. Jag älskar utmaningar

Medverkan, deltagande...

1. Jag "hänger med" i lärandesituationer
2. Jag kan fråga om det ämnet som lärs
3. Jag kan diskutera om ämnet som lärs respektfullt
4. Jag kan tillföra egna argumenterade synsätt i diskussionerna om ämnet som bygger på annorlunda perspektiv/erfarenhet/kunskap

Hitta information och använda den...

1. Jag kan leta efter information med hjälp av läraren
2. Jag kan inhämta information självständigt
3. Jag kan avgöra ifall källan jag hittat är sanningsenlig (tillförlitlig)
4. Jag kan utnyttja informationen jag hittar på ett gällande sätt

Kulturell och kommunikativ kompetens (K2)

Deltagande i grupp...

1. Jag lyssnar på de andra deltagarna i gruppen
2. Jag diskuterar med de som ingår i gruppen
3. Jag kan samarbeta
4. Jag uppmuntrar och uppskattar de andra i gruppen

Arbete i grupp...

1. Jag kan arbeta för mig själv
2. Jag ser till att göra min del av grupparbetet
3. Jag ser till att gruppens fungerar, att det flyter på

Vardagskompetens (K3)

Sköta arbetsuppgifterna...

1. Jag behöver stöd i att sköta mina uppgifter
2. Jag sköter mina uppgifter för det mesta

Multilitteracitet (K4)

Läsa...

1. Jag kan läsa och tolka olika texter självständigt
2. Jag kan för det mesta läsa och tolka olika texter självständigt
3. Jag behöver ofta hjälp med att läsa och förstå texterna

Bearbeta och värdera...

1. Jag kan bearbeta och värdera olika slags texter
2. Jag kan bearbeta och värdera vissa texter
3. Jag behöver mycket hjälp för att bearbeta och värdera texter

Digital kompetens (K5)

Förstår centrala begrepp och principer för hur digitala verktyg används...

1. Jag vet hur en dator fungerar och kan utnyttja den självständigt i skolarbete
2. Jag vet ungefär hur jag kan använda datorn till hjälp i skolarbetet
3. Jag behöver mycket stöd i att kunna arbeta med datorn i skolsyfte

Jag kan använda digitala verktyg på ett ansvarsfullt, ergonomiskt och tryggt sätt...

1. Ergonomisk sittställning är bekant för mig liksom nätetikett
2. Jag vet ungefär vad jag ska tänka på när jag är vid datorn gällande sittställning och "nätsurfing"
3. Jag har ingen aning om ergonomi och på nätet kan jag väl göra vad jag vill

Jag kan källkritiskt granska information på nätet och utnyttja nätet till att hitta information...

1. Jag kan lätt leta reda på fakta och avgöra sanningshalten
2. Jag kan med lite hjälp hitta tillförlitliga källor
3. Jag har ingen aning om hur jag söker faktatexter på nätet, eller avgör sanningshalten

Jag kan på ett tryggt sätt utnyttja internet till sociala nätverk...

1. Jag vet vad man får göra och inte får göra på nätet
2. Jag är medveten om åldersgränserna för olika sociala medier
3. Jag utnyttjar inte sociala medier, därför behöver jag inte heller vara medveten om nätetikett

Arbetslivskompetens och entreprenörskap (K6)

Målmedvetet arbete...

1. Jag kan kontrollerat sköta mina uppgifter
2. Jag gör mina uppgifter färdigt/avslutar
3. Jag kan planera mitt arbete
4. Jag gör mina uppgifter med tålamod och målmedvetet
5. Jag kan arbeta i förändrade arbetsförhållanden

Projektarbete...

1. Jag vet vad projektarbete innebär (mål, roller, tidtabell, fördelning av resurser, följa arbetet och måluppfyllelse)
2. Jag gör min egen del i ett projektarbete, följer tidtabellen
3. Jag kan självständigt planera ett projektarbete
4. Jag kan leda ett projektarbete
5. Jag kan fördela arbetet i ett projektarbete

Förmågan att delta, påverka och bidra till en hållbar framtid (K7)

Hållbar framtid...

1. Jag är fullt medveten om att mina val kan vara avgörande för en hållbar framtid
2. Jag vet att det kan vara bra att tänka på att handla så att man får en mer hållbar framtid
3. Jag bryr mig inte alls om framtiden, jag kan inte påverka något

Hur vi behandlar varandra...

1. Jag kan förstå att vissa behöver mer hjälp än andra och jag behandlar alla alltid jämlikt utefter deras behov
2. Alla ska få lika, då är det rättvist
3. Det är inte så viktigt med jämlikhet, alla får väl vad de förtjänar

Jag ska bli bättre på..

Konstruktiv feedback till lärarna om projektet; ris och ros

Avslutande reflektioner och tips inför genomförande

Detta underlag är menat att ge inspiration och hjälp till pedagoger som tänker sig att genomföra ett ämnesövergripande moment i åk 9. Man tar det man behöver.

Underlaget innehåller exempel och färdiga instruktioner att kopiera eller modifiera så att det uppfyller syftet för ert upplägg. Vi använder Googles Classroom som plattform, vart även alla instruktioner, genomgångar och annat material inlagts.

Slutproduktionens vitsord utgör ca 40 % av vitsordet i samhällslära, ca. 20 % av vitsordet i religion, ca. 60 % av vitsordet i geografi och ca. 20 % av vitsordet i hälsokunskap. I svenska och litteratur är arbetet en integrerad del av en helhetsbedömning.

Vi är medvetna om att chatbottar kommer att vara en utmaning för projektet i dess nuvarande form. Fördjupningsarbetet måste kanske kompletteras exempelvis med muntliga presentationer och skrivning av sammanfattningar för hand där kunskaper mäts, eftersom de färdiga textstyckena i mångt och mycket kan börja ifrågasättas om de är elevers egen produktion.

Vi tror emellertid starkt på att med det här angreppssättet på undervisningen kan vi stötta de som är högpresterande, men även de som är i behov av olika stödformer. Eleverna kan arbeta med detta ämnesövergripande projekt utifrån sina egna förutsättningar och visa sina kunskaper ur en bredare synvinkel. De elever som klarar av att jobba självständigt kan göra det på sin egen nivå, medan den kollegiala ämnesövergripande arbetsformen även ger tidsvinster och sålunda frigör resurser att se till elevers individuella behov, även dem som är i behov av extra språkstöttning.